

Actie-Onderzoek: Nieuw-Sledderlo (Genk)

Jana Verstraete, Stijn Oosterlynck, & Pascal De Decker

DieGem working paper

1 december 2016

Draft only. Please do not cite without permission.

www.solidariteitdiversiteit.be

Met steun van IWT – Agentschap voor Innovatie door Wetenschap en Technologie

Inhoudstafel

Inhoudstafel	2
Inleiding.....	3
Deel I: Verloop actieonderzoekstraject.....	4
Inleiding.....	4
Stap 1: Komen tot gemeenschappelijke probleemstelling	5
Stap 2: Methodologie en aanpak	9
Stap 3: Uitvoer actie en verzameling data	15
Stap 4: dataverwerking	22
Deel II: Resultaten DieGem	23
1. Diversiteit	23
2. Interpersoonlijke praktijken van solidariteit.....	24
3. Ontmoeting als bron van solidariteit	27
4. Plaats	29
5. Leerprocessen en gemeenschapsvorming	39
6. Besluit.....	43
Metareflectie.....	46
Bibliografie	49
Geanalyseerde documenten	49
Academische referenties.....	49
Overzicht betrokkenen actie-onderzoek.....	50

Inleiding

In het DieGem onderzoek zoeken we naar innovatieve vormen van solidariteit in diversiteit. Anders dan bij heersende en structurele vormen van solidariteit binnen de context van een natiestaat zoeken wij naar nieuwe vormen van solidariteit op plaatsen waar mensen van diverse afkomst elkaar tegenkomen: op de werkvloer, in de woonomgeving, op school, in de sportclub, het jeugdhuis, enz. Onze hypothese is dat de betrokkenen op deze plaatsen leren omgaan met culturele diversiteit en aangezet worden om burgerschapspraktijken op te zetten die leiden tot innovatieve vormen van solidariteit in diversiteit.

Om deze hypothese te testen, zetten we 32 case studies op. Dit rapport vat de resultaten van één van die case studies samen.

Nieuw-Sledderlo (een wijk in Genk) was één van de retrospectieve cases (cf. Verstraete, Oosterlynck, & De Decker, 2016). Na dit retrospectieve onderzoek bleken nog heel wat vragen open te liggen voor verder onderzoek, zowel voor de onderzoeksploeg als voor de beroepskrachten in de wijk, namelijk de sociale huisvestingsmaatschappij (SHM) Nieuw Dak, de wijkmanager (Stad Genk) en de buurtwerker (Stebo vzw). Daarom werd beslist om met deze drie partners ook een actie-onderzoekstraject op te zetten rond solidariteit in diversiteit.

Het verloop van het actie-onderzoekstraject, de probleemstelling, de gehanteerde methodologie en de producten worden in Deel I van dit rapport uitgewerkt. In het tweede deel volgt een bespreking van de relevante resultaten voor de DieGem-hypothese en een meta-reflectie over de meerwaarde en beperkingen van de inzet van actie-onderzoek in deze case.

We willen graag alle betrokkenen bedanken: Nieuw Dak, de buurtwerker en wijkmanager die mee nadachten over mogelijk actie-onderzoek en het uitgestippelde traject mee opzetten, Yota! voor de inspiratie voor het actie-onderzoek en alle bewoners van Nieuw-Sledderlo die betrokken geraakten op het actie-onderzoek.

Deel I: Verloop actieonderzoekstraject

Inleiding

In het methodologieprotocol werd de visie op actie-onderzoek gedefinieerd en werd een traject in vijf stappen uitgewerkt.

Stap 1: Ontwikkeling gemeenschappelijke probleemstelling en referentiekader

Stap 2: Ontwikkeling methodologisch kader voor onderzoeks- en 'actieplan'

Stap 3: Uitvoering van het onderzoeks- en actieplan

Stap 4: Dataverwerking

Stap 5: Metareflectie op AO-traject

Om vanuit de bevindingen en vragen uit retrospectieve luik tot een actie-onderzoek te komen is het van belang om in een eerste stap een gemeenschappelijke probleemstelling en referentiekader te ontwikkelen. In de volgende stappen worden dan een methodologisch kader, onderzoeks- en actieplan opgesteld (=stap 2), dit uitgevoerd (=stap 3), en dan opnieuw verwerkt en gerapporteerd (=stap 4). De laatste stap bestaat er uit om vanuit een meta-perspectief op het volledige traject terug te kijken.

In dit deel gaan we uitgebreid in op de aanpak en het verloop van de verschillende stappen, net als de inhoudelijke keuzes die zijn gemaakt. Over de metareflectie rapporteren we op het einde van het rapport, na de voorstelling van de resultaten in deel II van dit rapport.

Stap 1: Komen tot gemeenschappelijke probleemstelling

Verloop

De gemeenschappelijke probleemstelling die het startpunt vormt voor dit actie-onderzoek, kwam enerzijds tot stand door overleg met beroepskrachten die actief zijn in Nieuw-Sledderlo en anderzijds door input van het DieGem-onderzoeksteam. Een overzicht van de overlegmomenten die tot de gemeenschappelijke probleemstelling leidde, is opgenomen op pagina 8.

In januari 2016 stelde ik de bevindingen van het retrospectieve onderzoek in Nieuw-Sledderlo en het bijhorend onderzoeksrapport voor aan de wijkmanager (SG 1), de buurtwerker (St), de maatschappelijk assistent van Nieuw Dak (ND 1) en het diensthoofd van 'Wijk- en bewonerszaken' van Nieuw Dak (ND 2)¹. Op het einde van de discussie die daarop volgde, legde ik hen de vraag voor of het lezen van dit rapport nog vragen open laat of oproept omtrent solidariteit in diversiteit in Nieuw-Sledderlo.

Er is van bij de start het voornemen om het actie-onderzoek toe te spitsen op de nieuwbouwappartementen en –duplex woningen in de wijk. In het kader van het Masterplan worden op vijf na alle appartementsgebouwen afgebroken en vervangen door nieuwbouw. De eerste nieuwbouw werd gerealiseerd in de nieuw aangelegde Kopeikstraat (zie ook Verstraete e.a., 2016). De betrokken partners uit de wijk willen het actie-onderzoek aangrijpen om te leren over solidariteit in diversiteit om die lessen te kunnen meenemen naar de verdere nieuwbouwprojecten die volgen. Figuur 1 toont de locatie van de Kopeikstraat in Nieuw-Sledderlo.

Figuur 1. Kopeikstraat (groene L-gebouw) en Muggenberg (zwarte gebouwen) in Nieuw-Sledderlo (bron Bureau Urbanisme, 2009).

De wijkmanager en de maatschappelijk assistent van Nieuw Dak schuiven elk een verschillende insteek naar voor. De wijkmanager ten eerste stelt zich de vraag hoe men ervoor kan zorgen dat een ruimte die voor verschillende mensen of groepen toegankelijk is, ook gedeeld kan worden gebruikt zodat er interactie ontstaat:

¹ Achteraan het rapport zijn alle respondenten van het onderzoek opgelijst. Deze tabel geeft een overzicht van hun functie in de wijk en de codes die doorheen het rapport worden gebruikt om naar hen te verwijzen.

“In de toekomstvisie van het masterplan zijn we heel erg aan het nadenken over gedeelde ruimten. Hoe kunnen we ervoor zorgen dat er linken tussen mensen komen of linken tussen delen van de wijk. [...] die gedeelde ruimte, die kan je creëren. Je kan er een sportzaal zetten die voor iedereen toegankelijk is. Maar hoe kan je ervoor zorgen dat zo’n gedeelde ruimte ook echt gedeeld gebruikt wordt. [...] En zelfde met het Groen hart, [...] door gemeenschappelijke interesses denk ik wel dat er contacten ontstaan tussen moeders, tussen grootouders die al eens over kinderen spreken. [...] Maar hoe kunnen we als we gedeelde ruimtes gaan creëren, dat kan hier in het parkbos zijn of de zone achter de Kopeikstraat, hoe kunnen we ervoor zorgen dat die effectief ook gedeeld gebruikt wordt.” (SG 1)

Deze vraag komt voort uit drie elementen:

1. een van de doelstelling van het Masterplan in Sledderlo is om interactie te stimuleren tussen bewoners van verschillende delen van Groot-Sledderlo (Nieuw Sledderlo, Oud-Sledderlo, nieuwe woonlobben die zullen worden gebouwd);
2. de beroepskrachten in de wijk ervaren dat persoonlijke contacten tussen wijkbewoners de start zijn van goede burenrelaties en dat in die contacten etnische culturele scheidingslijnen vervagen;
3. bewoners van de Kopeikstraat en de aanpalende straat Muggenberg vragen naar een plaats in hun directe woonomgeving waar kinderen kunnen spelen en waar ouders kunnen samen zitten en elkaar ontmoeten.

Het is dus een vraag naar een concrete plek in de wijk waar bewoners elkaar (fysiek) kunnen ontmoeten. Op dit punt is de vraagstelling nog zeer open en niet gepreciseerd naar welbepaalde elementen zoals welke soort fysieke inrichting van een plaats stimuleert ontmoeting of wat soort activiteiten er toe doen.

De maatschappelijk assistent van Nieuw Dak, ten tweede, geeft aan dat Nieuw Dak in samenwerking met de stad Genk een sociaal-artistiek project voorbereidt dat zal focussen op de Kopeikstraat en dat onder meer tot doel heeft om contacten tussen bewoners te bevorderen. Mogelijks is het interessant om daar een onderzoekstraject aan te koppelen.

De vraagstelling die de wijkmanager formuleert, sluit aan bij de bevindingen van het retrospectieve onderzoek (Verstraete e.a., 2016) en de focus van het DieGem-kader (zie Jans, 2014; Oosterlynck e.a., 2014). Het retrospectieve onderzoek, ten eerste, toonde aan dat ontmoeting de belangrijkste bron is van solidariteit in diversiteit in deze wijk. Deze ontmoetingen komen voornamelijk tot stand in de (semi) publieke ruimte in de directe woonomgeving van bewoners. Het onderzoek toonde ook aan dat niet alle ingrepen in de publieke ruimte in het kader van het Masterplan zulke ontmoetingen ondersteunen of stimuleren. Het werd ook duidelijk dat het louter voorzien van een plaats voor ontmoeting niet voldoende is, maar dat soms een trigger nodig is om bewoners tot ontmoeting te stimuleren. In de nieuwbouwappartementen en -duplexwoningen en hun directe omgeving, ontbreekt het vooralsnog aan plaatsen die ontmoeting creëren of ondersteunen. Vanuit het DieGem-kader, ten tweede is er interesse om na te gaan hoe ‘plaats’ het ontstaan, het beleven en het vormgeven van solidariteit in diversiteit beïnvloedt. Ook ontmoeting is een centraal concept in de DieGem-hypothese, als een van de vier bronnen van solidariteit.

Vanuit deze overwegingen is deze piste de meest interessante. Bovendien is zowel de planning als inhoud van het sociaal-artistiek project op het moment dat het actie-onderzoek wordt opgestart nog vaag. Daardoor is het moeilijk om het actie-onderzoek daarop af te stemmen. Ik leg de twee voorgestelde opties voor actie-onderzoek voor aan de DieGem-onderzoeksploeg (11/01/2016). De voorkeur voor de eerste vraagstelling wordt bevestigd. Daarop wordt deze voorkeur gecommuniceerd

naar de betrokken partners van het actie-onderzoek. Deze partners sluiten zich daarbij aan en op 15/04/2016 volgt een nieuw overleg waarin we de probleemstelling verder verfijnen en nadenken hoe we het actie-onderzoek kunnen vormgeven (zie verder stap 2).

Na dit overleg uiten de maatschappelijk assistent en het diensthoofd van 'Wijk- en bewonerszaken' van Nieuw Dak echter twijfels over de haalbaarheid van het actie-onderzoek dat we voor ogen hebben. De timing van het sociaal-artistiek project wordt concreter en zou in september 2016 starten. De inhoud van dat project is echter nog onbepaald en zal in sterke mate afhangen van de betrokken kunstenaar. Wel is zeker dat het sociaal-artistiek project zich zou richten tot hetzelfde deel van de wijk en dus tot dezelfde bewoners als wij met het actie-onderzoek voor ogen hadden. Bij Nieuw Dak leeft daarom de vrees dat twee projecten die bijna gelijktijdig lopen verwarrend kunnen zijn voor bewoners en dat ze te veel beslag zullen leggen op de bewoners. De probleemstelling die we eerder uitwerkten wordt daardoor een halt toegeroepen en Nieuw Dak stelt voor om het actie-onderzoek toch te koppelen aan het sociaal-artistiek project en dit in de vorm van een voortraject.

Dit wordt opnieuw voorgelegd aan de DieGem-onderzoeksgroep (21/04/2016). Een nieuw overlegmoment met de partners van het actie-onderzoek om deze piste af te toetsen wordt uitgesteld tot het tijdstip waarop Nieuw Dak meer kan zeggen over de inhoudelijke focus van het sociaal-artistiek project.

In juni zitten we opnieuw samen (maatschappelijk assistent en diensthoofd wijk- en bewonerszaken Nieuw Dak, wijkmanager, buurtwerker, een collega DieGem-onderzoeker en ikzelf). Tijdens dit overleg bespreken we drie mogelijke pistes die voortkomen uit alle voorgaande gesprekken:

1. Werken rond de publieke ruimte zoals opgesteld in de vraagstelling die het startpunt vormde in de vorige bespreking en het uitgetekende traject. Dat zou eventueel kunnen gebeuren op een andere plaats in de wijk om het actie-onderzoek en het sociaal artistieke project niet door elkaar te halen.
2. Een voortraject voor het sociaal-artistiek project, bijvoorbeeld onderzoeken hoe bewoners in Nieuw-Sledderlo (en meer specifiek Kopeikstraat en Muggenberg 1-3) omgaan met / gebruik maken van de publieke ruimte, wat zij verlangen van publieke ruimte, ...
3. Als observator het sociaal-artistiek project volgen en daarbij de interventie en interventielogica in kaart brengen en tijdens het proces partners bevragen en kritisch reflecteren.

De inhoud en timing van het sociaal-artistiek project blijven echter onduidelijk, ook tijdens dit overleg. Daarom verkiezen alle partners aan tafel om de link met het sociaal-artistiek project te laten varen en toch te kiezen voor de inhoudelijke focus die eerder werd besproken. Zo komen we finaal tot volgende probleemstelling die het startpunt vormt voor het actie-onderzoek:

Het retrospectief onderzoek in Nieuw-Sledderlo toont aan dat ontmoeting de belangrijkste bron van solidariteit in diversiteit is in Nieuw-Sledderlo. Deze ontmoetingen komen voornamelijk tot stand in de (semi) publieke ruimte en dit in grote mate in de directe woonomgeving. In het deel van de wijk waar de nieuwbouwappartementen en –duplexwoningen in de Kopeikstraat en twee oude appartementsgebouwen in de Muggenberg zich bevinden, ontbreekt het aan een (semi) publieke ruimte die door bewoners wordt gebruikt en die kansen biedt voor ontmoeting tussen bewoners. Daaruit komt de vraagstelling hoe we een publieke ruimte kunnen creëren die wordt gebruikt in diversiteit, die nieuwe contacten stimuleert en blijvende interactie tussen een diverse groep bewoners ondersteunt.

Overlegmomenten

Datum	Betrokkenen	Wat?	Waarover?
05/01/2016	<ul style="list-style-type: none"> - wijkmanager (Stad Genk) - maatschappelijk assistent (Nieuw Dak) - buurtwerker (Stebo vzw) - onderzoeker (DieGem) 	Overleg	<p>Terugkoppeling rapport retrospectief onderzoek.</p> <p>Verkenning van vragen die blijven bestaan na of opgeroepen worden door retrospectief onderzoek.</p>
15/04/2016	<ul style="list-style-type: none"> - wijkmanager (Stad Genk) - maatschappelijk assistent (Nieuw Dak) - onderzoeker (DieGem) 	Overleg	Overleg over invalshoek actie-onderzoek, ontwikkeling van gemeenschappelijke probleemstelling. Verder bouwend op eerste brainstorm op 05/01/2016.
19/04/2016	<ul style="list-style-type: none"> - maatschappelijk assistent (Nieuw Dak) - onderzoeker (DieGem) 	Telefoongesprek	Nieuw Dak formuleert enkele bedenkingen bij focus waartoe op 15/04/2016 is gekomen en stelt mogelijke alternatieve piste voor.
15/06/2016	<ul style="list-style-type: none"> - wijkmanager (Stad Genk) - maatschappelijk assistent (Nieuw Dak) - diensthoofd wijk- en bewonerszaken (Nieuw Dak) - buurtwerker (Stebo vzw) - 2 onderzoekers (DieGem) 	Overleg	Bespreken van verschillende mogelijke pistes actie-onderzoek. Komen tot definitieve piste en probleemstelling.

Bijkomende documenten

De terugkoppeling van het rapport over het retrospectief onderzoek werd opgenomen en volledig getranscribeerd. Van ieder overlegmoment dat volgde, maakte ik een verslag op. Deze verslagen werden telkens bezorgd aan de betrokkenen, met de vraag of er aanvullingen of correcties nodig waren.

- Transcript terugkoppeling retrospectief onderzoek, 04/01/2016
- Verslag overleg actie-onderzoek 15/04/2016
- Verslag overleg actie-onderzoek 15/06/2016

De verslagen zijn op gemotiveerd verzoek te verkrijgen bij de auteur van het rapport.

Stap 2: Methodologie en aanpak

De vraag van de beroepskrachten is er een naar een specifieke plaats waar ontmoetingen tussen bewoners kunnen landen. Verder werkend op de gemeenschappelijke probleemstelling, denken we na over een traject om in samenspraak met bewoners een invulling te geven aan een tot nog toe ongebruikte publieke ruimte. Die invulling moet de ontmoeting tussen bewoners mogelijk maken en stimuleren. In wat volgt bespreken we deze uitwerking in twee stappen: de keuze voor de concrete locatie en het uitstippelen van een traject met bewoners.

1. Keuze voor de locatie waar het actie-onderzoek zich op zal toespitsen

Zoals hierboven gesteld, beslissen we om rond de nieuwbouw in de Kopeikstraat te werken. Figuur 3 (p. 11) schets dit deel van de wijk.

Eerst kiezen we voor de **esplanade** (fig. 2), een open ruimte die het nieuwe appartementsgebouw en de duplexwoningen verbindt. De betrokken beroepskrachten in de wijk hoopten aanvankelijk dat deze esplanade zich vanzelf zou ontwikkelen tot een ontmoetingsplaats voor bewoners van de Kopeikstraat. Dit is echter niet gebeurd, bewoners gebruiken de esplanade niet. Enkel de bewoners wiens terras aan de esplanade grenst, gebruiken deze publieke ruimte als een verlengde van hun private terras. Ook in verdere nieuwbouwontwikkeling in de wijk zullen gelijkaardige ruimten bestaan die in principe toegankelijk zijn voor iedereen, maar die in de eerste plaats worden voorzien voor de direct omliggende bewoners. Omdat Nieuw Dak verwacht dat het sociaal-artistiek project dat in de pijplijn zit zich ook op deze plaats zal richten, beslissen we om niet te interveniëren op de esplanade.

Figuur 2. Kopeikstraat en Muggenberg

De focus verschuift daarop naar de **groene zone die naast en achter het appartementsgebouw en duplexwoningen van de Kopeikstraat loopt** (zie figuren 2 en 3). Deze groene zone was aanvankelijk bebost tot vlak achter de gebouwen. De bebossing werd uitgedund waardoor er een grasstrook van ongeveer 20 meter achter de gebouwen zal zijn die geleidelijk aan overgaat in bebossing. Het gras wordt in de zomer van 2016 ingezaaid. Het definitieve ontwerp van deze groene ruimte door de betrokken landschapsarchitect en de uitvoering daarvan, laat steeds langer op zich wachten. Bewoners wonen al anderhalf jaar in de nieuwbouw en kunnen nog steeds geen gebruik maken van de zone. Daarom willen de buurtwerker en wijkmanager al in de zomer van 2016 een traject opstarten met bewoners zodat zij de ruimte kunnen gebruiken. De dynamiek die hierdoor op gang komt en de lessen die daaruit worden getrokken, kunnen dan worden meegenomen in een definitieve invulling van de ruimte en naar de ontwikkeling van publieke ruimten in de directe omgeving van toekomstige nieuwbouwrealisaties in de wijk.

Gras- en
bosstrook*

Groene zone**

Figuur 3. Locatie actie-onderzoek: Kopeikstraat en Muggenberg.

In de schets zijn de gebouwen en de afstanden daartussen niet opgemeten. Het betreft een schets om de locatie visueel voor te stellen.

* Deze gras- en boomstrook loopt door achter alle nieuwbouw die zal worden gerealiseerd aan de oostrand van de wijk. Op het moment van het actie-onderzoek mocht deze strook nog niet worden betreden.

** Deze groene ruimte was toegankelijk op het moment van het actie-onderzoek. Eens de groene strook achter de gebouwen afgewerkt is, zullen beide groene stukken in elkaar overlopen.

2. Nadenken over participatie van bewoners en over ruimtelijke ingrepen

Nadat we de locatie hebben bepaald, bekijken we welke ruimtelijke interventie(s) we kunnen opzetten en welke dynamiek dit teweeg brengt en hoe we bewoners kunnen betrekken bij het bedenken en uitvoeren van die interventies. De verschillende samenkomsten waarin dit vorm kreeg, staan opgenomen in een tabel op pagina 13.

De betrokken beroepskrachten schuiven van bij de start een aandachtspunt naar voor: het is voor hen belangrijk om bewoners actief te laten meewerken bij het gehele traject. Zij willen expliciet niet een inplanting van materiaal voorzien zonder dat bewoners zich actief inzetten. Hiervoor geven ze twee redenen aan. Ten eerste leren ze uit hun ervaring dat er meer respect is voor materiaal waar bewoners aan hebben (mee)gewerkt. Ten tweede willen ze bewoners activeren. Ze ervaren dat bewoners in het verleden werden 'gepamperd' en dat hun vragen werden ingewilligd door professionals. Ze willen af van die, in eigen woorden, 'u vraagt wij draaien' geschiedenis en bewoners duidelijk maken dat zij zelf actief moeten mee zoeken naar en werken aan antwoorden op hun vragen. De wijkmanager vat dit samen tijdens de reflectie over het actie-onderzoek, in het eerste interviewfragment hieronder.

SG 1: We willen er echt mee stoppen om alles zomaar voor mensen te doen en daar te zetten. Omdat de ervaring leert dat de dingen waar mensen aan hebben meegewerkt dat daar wat meer respect voor is. (...)

Onderzoeker: Van waar komt dat? Je zegt vanuit ervaring? Hoe is dat opgebouwd? (...)

SG 1: Heel veel jaren zijn mensen hier gepamperd. En we proberen daar met iedereen wat van af te stappen. Mensen moeten leren hun leven een stuk zelf in handen te nemen. En dat begint met ja als ik een klacht heb dan moet ik niet de buurttoezichter aanspreken om Nieuw Dak te bellen, neen dan kan ik zelf Nieuw Dak bellen. Het is die klik die we bij mensen proberen te maken op heel verschillende vlakken. (...) Mensen vragen bijvoorbeeld 'ik vind dat er achter mijn straat een schommel moet komen'. Maar je kan mensen ook leren van ok we kunnen niet achter elke hoek een schommel of een glijbaan plaatsen. Daarvoor kan je naar daar [in de wijk]. En met ruimte kan je ook zelf dingen doen. En het stukje 'u vraagt wij draaien' daar moeten we gewoon van af stappen. Dat is niet vol te houden

ND 1: En ook niet betaalbaar.

SG 1: Onbetaalbaar en je leert er mensen ook niks mee.

Om inspiratie op te doen over het soort interventies die we kunnen doen en het opzetten van een participatietraject, nodigen we een medewerker van Yota! (JES vzw) uit. Yota! legt zich toe op de participatie van jongeren bij de inrichting van (semi) publieke ruimten in de stad. Deze medewerker vertelt over verschillende projecten die Yota! of andere organisaties in het verleden al hebben opgezet. Hoewel deze voorbeelden inspirerend zijn, vinden de maatschappelijk assistent van Nieuw Dak, de wijkmanager en ikzelf in een volgend overlegmoment geen vertaling naar ons eigen actie-onderzoek.

- De voorgestelde projecten vragen een lange tijdspanne voor zowel voorbereidingen als uitvoering. Die tijd is er echter niet omwille van (a) de beperkte tijdspanne van het actie-onderzoek (timing DieGem) en (b) de vraag van de wijkmanager en buurtwerker om de groene ruimte al minstens minimaal in te richten in het begin van de zomer (zie eerder).
- De beschikbare ruimte is beperkt in omvang.
- We willen geen projecten opzetten die het buurtfeest van de bewoners overschaduwen (zie verder).

Uit het gesprek onthouden we wel het belang om niet alleen fysieke ingrepen te doen (zogenaamde 'hardware') maar die te koppelen aan sociale ingrepen zoals activiteiten en workshops ('software').

In overleg tussen de wijkmanager, maatschappelijk assistent van Nieuw Dak en mezelf komen we tot vier voorstellen die haalbaar moeten zijn op korte termijn. We houden hierbij rekening met ten eerste de vragen en ideeën die al eerder van bewoners kwamen, namelijk veilige speelruimte voor de kinderen en zitplaatsen voor ouders. Ten tweede houden we rekening met beschikbaarheid en betaalbaarheid van het nodige materiaal. De groene ruimte moet ten derde een aanvulling zijn op wat er al is in de wijk. Zo is er centraal in de wijk het Groen hart met een grote speeltuin voor kinderen. Een echte speeltuin kan er op deze groene zone rond de woningen niet komen, kleine speelelementen kunnen wel. De vier ideeën zijn:

- Krijtbord dat we gebruiken voor aankondigingen van activiteiten etc.
- Zitbanken / picnic-tafels.
- Zitkrukken gemaakt van boomstammen (kan met verf, mozaïektegels, kussens, ...)
- Speeltegels van houtschijven (bv hinkelspel, twister, ...)

We willen deze ideeën voorleggen aan bewoners. Als zij andere ideeën voordragen, kunnen we die ook uitwerken.

In deze fase van voorbereiding bekijken we ook de mogelijkheid om aan de slag te gaan met een applicatie voor smartphones die Yota! ontwikkelde. Deze toepassing is een participatie-instrument waarbij bewoners via foto's en daaraan gekoppelde waarderingselementen hun buurt in beeld brengen.

Gelijktijdig met de opstart van het actie-onderzoek, hebben de bewonersgroepen van de woningen rondom de groene zone (nl. appartementen en duplexwoningen Kopeikstraat + appartementen Muggenberg 1 en 3) beslist om in de zomer een bewonersfeest te organiseren. Gelijktijdig met het doorhakken van de knoop om te werken op deze locatie, leggen de bewoners de datum van het feest vast op 27 augustus. We willen, in samenspraak met de initiatiefnemende bewoners, bekijken of we het actie-onderzoek kunnen koppelen aan dit buurtfeest. We zien twee pistes. Ten eerste kan het buurtfeest doorgaan op de plek die we inrichten. Zo brengen we bewoners (mogelijks een eerste keer) tot deze plaats om de realisaties en het potentieel van de ruimte te tonen. Ten tweede willen we bekijken of we op dit buurtfeest het gesprek kunnen aangaan met bewoners – mogelijk een ruimere groep dan diegenen die we tijdens de interventies zelf kunnen bereiken – over de gevoerde interventies, hun verwachtingen etc. Daarvoor zouden bijvoorbeeld fotomateriaal kunnen gebruiken dat we verzamelen via de applicatie van Yota!.

De voorbereidingsfase is dus het zoeken naar ingrepen (zowel ruimtelijk als sociaal) die zijn afgestemd op maat van de wijk. Die afstemming omvat drie dimensies. Ten eerste de mogelijkheden qua ruimte: welke plaatsen zijn beschikbaar en kunnen onderwerp uitmaken van ruimtelijke ingrepen. Ten tweede de mogelijkheden van de beroepskrachten om zich in te zetten voor het traject. En ten derde de ingeschatte mogelijkheden van bewoners om te participeren.

VERZAMELEN VAN ONDERZOEKSMATERIAAL

Om de vraagstelling die centraal staat in het actie-onderzoek te kunnen beantwoorden, plan ik om onderzoeksmateriaal te verzamelen op volgende manieren:

- De gesprekken in de aanloop- en voorbereidingsfase van het actie-onderzoek worden opgenomen en getranscribeerd. Deze transcripten worden geanalyseerd vanuit het DieGem-kader.
- Op het einde van de actiefase, zullen de betrokken professionals worden bevraagd over het onderzoek. Deze gesprekken worden opnieuw opgenomen, uitgeschreven en geanalyseerd.
- Participerende observaties: ik zal als onderzoeker deelnemen aan activiteiten die doorgaan in het kader van het actie-onderzoek (bv. bewonersvergadering over buurtfeest, aanwezigheid in de wijk, workshops, ...). Hierover worden uitgebreide veldnotities genomen.
- Bewoners die al dan niet betrokken zijn bij de interventies worden bevraagd over hun verwachtingen, ervaringen, gebruik van publieke ruimte.

Overlegmomenten

Datum	Betrokkenen	Wat?	Waarover?
15/04/2016	<ul style="list-style-type: none"> - wijkmanager (Stad Genk) - maatschappelijk assistent (Nieuw Dak) - onderzoeker (DieGem) 	Overleg	Overleg over invalshoek actie-onderzoek, ontwikkeling van gemeenschappelijke probleemstelling en discussie over interessante locatie om actie-onderzoek op te zetten.
15/06/2016	<ul style="list-style-type: none"> - wijkmanager (Stad Genk) - maatschappelijk assistent (Nieuw Dak) - diensthoofd wijk- en bewonerszaken (Nieuw Dak) - buurtwerker (Stebo vzw) - 2 onderzoekers (DieGem) 	Overleg	Nadat de knoop definitief werd doorgesneden over de probleemstelling waarrond wordt gewerkt, brainstorm over de aanpak van het actie-onderzoek.
29/06/2016	<ul style="list-style-type: none"> - Wijkmanager (stad Genk) - Maatschappelijk assistent (Nieuw Dak) - Inhoudelijk medewerker – stedelijke ontwikkeling (Yota! – JES vzw) - Onderzoeker (DieGem) 	Overleg	Brainstorm over mogelijke ruimtelijke en sociale interventies in publieke ruimte + over participatie bewoners.
07/07/2016	<ul style="list-style-type: none"> - Wijkmanager (stad Genk) - Maatschappelijk assistent (Nieuw Dak) - Onderzoeker (DieGem) 	Overleg	Opties ruimtelijke en sociale interventies bespreken. Eerste taakverdeling afspreken.
28/07/2016	<ul style="list-style-type: none"> - Buurtwerker (Stebo vzw) - Buurtwerkplaatsleider (stad Genk) - Onderzoeker (DieGem) 	Overleg	Huidige situatie groene zone bespreken. Mogelijke inbreng technische dienst bespreken. Beschikbaar materiaal bekijken. Eerste stappen plannen.

Bijkomende documenten

- Verslag overleg actie-onderzoek 15/04/2016
- Verslag overleg actie-onderzoek 15/06/2016
- Verslag overleg actie-onderzoek 29/06/2016
- Verslag overleg actie-onderzoek 07/07/2016
- Verslag overleg actie-onderzoek 28/07/2016

De verslagen zijn op gemotiveerd verzoek te verkrijgen bij de auteur van het rapport.

Stap 3: Uitvoer actie en verzameling data

1. Uitvoeren actietraject

Allereerste maakte ikzelf een krijtbord dat de buurtwerkplaatsleider vervolgens in een plantenstrookje voor het appartementsgebouw van de Kopeikstraat plaatste. Later verplaatste hij dit naar de groene strook waar ook de banken kwamen te staan.

Een volgende stap in de uitvoering van de geplande acties was een overleg tussen de buurtwerker, de buurtwerkplaatsleider en mezelf. Hier werd bekeken welk materiaal beschikbaar was en we maakten ook concrete afspraken over de inbreng van de buurtwerkplaatsleider. Vooraleer van start te gaan met workshops, stond de buurtwerkplaatsleider er op om een bewonersvergadering te organiseren om na te gaan of er bewoners zich wilden inzetten en wat ze wilden doen. Daarop zaten we samen met geïnteresseerde bewoners. We komen verderop terug op hoe we bewoners hebben proberen betrekken. Tijdens deze bewonersvergadering legden we onze ideeën voor aan de bewoners en vroegen hun reactie. We peilden ook of ze zelf andere ideeën hadden. Twee voorstellen van ons, namelijk de zitkrukjes gemaakt van houtstronken met mozaïekbedekking en banken met tafels van palethout, werden door de aanwezige bewoners enthousiast onthaald. We spraken daarop twee momenten af waarop we zouden starten: één namiddag voor de zitkrukken en één avond voor de banken. We zouden dan telkens zien wanneer we zouden verder werken.

Figuur 4. Eerste workshop banken

In augustus en september organiseerden we opeenvolgende workshops waarin we werkten aan de zitkrukken, tafels en banken. Tijdens de eerste workshop was ook de buurtwerkplaatsleider betrokken, hij gaf uitleg over de technische aspecten. In de daaropvolgende workshops was ikzelf telkens aanwezig, de buurtwerker was aanwezig tijdens de eerste workshops voor de krukjes en banken, de wijkmanager en maatschappelijk assistent van Nieuw waren elk een enkele keer aanwezig.

De verschillende workshops voor de zitkrukken gingen door in het buurthuis. Daar konden we het materiaal bewaren en de krukjes (mozaïeken) laten drogen tussen twee workshops in. Voor het maken van de banken en tafel spraken we telkens af in de Kopeikstraat. Afhankelijk van het weer werkten we in de overdekte fietsengarage, de parking en de grasstrook.

We probeerden op een aantal manieren bewoners te betrekken bij de verschillende activiteiten. De bewonersvergadering kondigden we aan via posters aan alle inkomstdeuren van de verschillende gebouwen. We bezorgden iedere bewoner ook een flyer over deze activiteit in de brievenbus. Ook op het krijtbord werd een affiche opgehangen. Tijdens het verspreiden van deze informatie, sprak ik zelf ook alle bewoners aan die op de parking liepen, die een gebouw binnen gingen of verlieten, of die op de loopbruggen (balkons) van de appartementen van Muggenberg waren. Een buurttoezichter actief in Sledderlo sprak ook bewoners aan en deelde flyers uit, net als de wijkmeester en maatschappelijk assistent van Nieuw Dak die bewoners probeerden enthousiasmeren voor het traject. Ook voor de eerstvolgende workshops hingen we de posters op aan de ingangsdeuren en aan het krijtbord. Ikzelf

ging ook op verschillende momenten rondlopen rond de Kopeikstraat en Muggenberg en sprak bewoners aan die ik er tegen kwam. Daarnaast spraken ook bewoners die meewerkten in de workshops enkele van hun burens aan. Later schreven we op het krijtbord wanneer er een workshop zou doorgaan. Bewoners die betrokken geraakte in het traject, stuurde ik na verloop van tijd ook steeds een sms een dag of enkele uren voor we een workshop hadden gepland.

Op deze manieren bereikten we slechts drie personen die zo goed als elke workshop meewerkten. Enkele andere bewoners geraakten een enkel keer betrokken bij een workshop. Dat het zo moeilijk was om bewoners te betrekken, had op een aantal manieren een belangrijke invloed op de uitvoering van het geplande actietraject.

Ten eerste, slechts drie bewoners werkten telkens mee aan de meubels voor de groene strook. Gemiddeld twee keer per week hielden we samen een workshop. Omdat we met weinig waren, ging het werk eerder traag vooruit. Een groter aantal deelnemers zou ook hebben toegelaten om meer workshops aan een hogere frequentie te organiseren, waarbij bewoners zouden aansluiten wanneer zij wilden. Omdat dit niet lukte, konden we maar een beperkt aantal elementen realiseren. Zo geraakte de kruidenbak bijvoorbeeld niet gemaakt.

Ten tweede, omdat het bereiken van bewoners zo moeilijk ging, besloten we om niet te werken met de applicatie die Yota! ontwikkelde. Om te kunnen starten met de applicatie moeten gebruikers uitgebreid worden geïnformeerd. We dachten niet dat we er in zouden slagen om voor dergelijk infomoment bewoners te kunnen warm maken.

Ten derde, de publieke ruimte geraakte maar traag ingericht. Het vroeg ook veel tijd van bewoners en actie-onderzoekers om dit te realiseren. Daardoor werd er minder dan gepland in 'software' (zie hierboven stap 2) geïnvesteerd. Op enkele momenten nam ikzelf het initiatief om een gezellige namiddag te creëren met bewoners in de publieke ruimte. Andere sociale interventies (bijvoorbeeld activiteiten met kinderen) geraakten niet georganiseerd.

Omdat de realisaties trager gingen dan verwacht en omdat we niet met de applicatie besloten te werken, lieten we tot slot ook de koppeling met het buurtfeest los. Het buurtfeest was al eind augustus, op dat moment waren enkel de banken af en in de groene zone geplaatst. We hadden ook geen informatie zoals foto's via de applicatie om de discussie aan te gaan. Het buurtfeest zelf werd ook ingekort en trok een beperkt aantal bewoners aan.

Ik bleef wel, samen met de beroepskrachten, geëngageerd in het ondersteunen van de organisatie en voorbereidingen van het buurtfeest. Deze burens-BBQ ging ook door in de publieke ruimte rond de Kopeikstraat en Muggenberg en de organiserende bewoners waren diegenen die ook in de workshops rond de invulling van de publieke ruimte betrokken waren.

Overzicht uitvoeren van actietraject

Stap in uitvoering van actie/ interventie	Hoe uitgevoerd?	Uitvoerders	Betrokkenen	Wanneer en waar	Opmerkingen
Bewonersvergadering buurtfeest			Buurtwerker, MA Nieuw Dak, bewoners, DieGem-onderzoeker	22/06/2016, buurthuis Sledderlo	
Overlegmoment mogelijkheden			Buurtwerker, Buurtwerkplaats-leider, DieGem-onderzoeker	28/08/2016, buurthuis	
Informeren bewoners over bijeenkomst in buurthuis	Posters in gebouwen, flyers in brievenbussen, aanspreken van bewoners in en rond appartements-gebouwen	DieGem-onderzoeker, buurtwerker		29/7/2016, Kopeikstraat en Muggenberg 1 + 3 1/08/2016, Kopeikstraat en Muggenberg 1 + 3	
	Aanspreken en informeren van bewoners	Buurttoezichter, MA Nieuw Dak, wijkmeester Nieuw Dak		augustus Kopeikstraat en Muggenberg 1 + 3	De buurttoezichter van Sledderlo was niet betrokken bij het uitvoeren van de acties, maar informeerde bewoners tijdens haar ronde wel over wat gepland was.
Plaatsen krijtbord	Vorbereiding door onderzoeker, plaatsen door de buurtwerkplaats-leider	Buurtwerkplaats-leider		01/08/2016, groene zone Kopeikstraat	
Bewonersvergadering: info en brainstorm moment	Ideeën voorgesteld, reacties gepolst, gevraagd naar andere ideeën	DieGem-onderzoeker, buurtwerker, Buurtwerkplaats-leider	Bewoners	03/08/2016, buurthuis Sledderlo	

Bekend maken workshops	Posters in en rond appartements-gebouwen, bewoners spreken medebewoners aan		Bewoners, buurtwerker	4/08/2016 – 09/08/2016, Kopeikstraat en Muggenberg 1 + 3	
Workshop zitkrukken			Bewoners, buurtwerker, DieGem-onderzoeker	09/08/2016, buurthuis Sledderlo	
Workshop zitbanken	Buurtwerkplaats-leider		Bewoners, Buurtwerkplaats-leider, buurtwerker, MA Nieuw Dak, DieGem-onderzoeker	11/08/2016, fietsenstalling Kopeikstraat	
Workshop zitkrukken			Bewoners, DieGem-onderzoeker	17/08/2016, buurthuis Sledderlo	Planning om buiten te werken in groene zone of parking, waar we goed in het zicht zaten. Door slechte weer verplicht te verplaatsen. Fietsenstalling is overdekt en semi-zichtbaar vanop de parking.
Workshop zitbanken			Bewoners, DieGem-onderzoeker	18/08/2016, fietsenstalling Kopeikstraat	Planning om buiten te werken in groene zone of parking, waar we goed in het zicht zaten. Door slechte weer verplicht te verplaatsen. Fietsenstalling is overdekt en semi-zichtbaar vanop de parking.

Aankondiging workshop zitbanken	Aankondiging op krijtbord		Wijkmanager	22/08/2016, Kopeikstraat	
Workshop zitbanken			Bewoners, wijkmanager, DieGem-onderzoeker	24/08/2016, groene zone naast Kopeikstraat	Na afloop blijven banken afgewerkt in de groene zone staan
Buurtfeest: BBQ		Bewoners, buurtwerker,	Bewoners, buurtwerker, MA Nieuw Dak, wijkmanager, wijkmeester Nieuw Dak, DieGem-onderzoeker		
Workshop tafels			Bewoners, DieGem-onderzoeker	31/08/2016, parking Kopeikstraat	
Workshop zitkrukjes			Bewoners, DieGem-onderzoeker	06/08/2016, buurthuis Sledderlo	Afgewerkte zitkrukken worden in groene zone bij banken geplaatst.
'Inhuldiging' groene zone	Afspraak met betrokken bewoners, aanspreken van alle passerende bewoners	DieGem-onderzoeker	Bewoners, MA Nieuw Dak, diensthoofd wijk- en bewonerszaken Nieuw Dak, buurttoezichters	06/08/2016, groene zone naast Kopeikstraat	
Workshop zitkrukjes			Bewoners, DieGem-onderzoeker	13/08/2016, buurthuis Sledderlo	Afgewerkte zitkrukken worden in groene zone bij banken geplaatst.
Taart moment aan banken		DieGem-onderzoeker	Bewoners	13/08/2016, groene zone naast Kopeikstraat	

2. Verzameling van data

Tijdens ieder van de actie-momenten die in bovenstaande tabel staan opgesomd, had ik informele gesprekken met de betrokken bewoners waarin relevante informatie werd verzameld. Tijdens deze informele gesprekken peilde ik bij bewoners naar hun contacten met medebewoners, het gebruik van de publieke ruimte (b.v. brachten zij zelf of medebewoners tijd door in de groene zone waar we banken plaatsten) en hun verwachtingen van het verdere traject. Ik vroeg ook naar de beleving van bewoners die niet rechtstreeks betrokken waren op het actie-traject (b.v. hoe lang woont iemand al in de wijk, woont hij/zij graag in de wijk). Deze gesprekken werden telkens verslagen in veldnotities. Ik probeerde bij het neerschrijven van deze gesprekken om zo dicht mogelijk bij het verloop van het gesprek te blijven (b.v. welke vragen stelde ik, welk antwoord gaf een bewoner daarop en hoe reageerde ik daar opnieuw op). Wanneer dit niet mogelijk was lijstte ik de verschillende thema's op die aan bod kwamen. Uitspraken die me letterlijk bijbleven noteerde ik ook als citaten, om in de analyse een onderscheid te kunnen behouden bij letterlijke uitspraken van bewoners (of beroepskrachten tijdens workshops of activiteiten) en mijn reconstructie van gesprekken.

In de veldnotities zijn, naast deze neerslag van gesprekken, ook observaties neergepend. Ik hield bij wie aanwezig was op een plaats of tijdens een activiteit, wie met wie omging (b.v. wie zat bij wie gegroepeerd aan tafel tijdens de BBQ en wie sprak met elkaar), of er nieuwe ontmoetingen waren, waarover bewoners met elkaar spraken (b.v. over hun appartementsgebouw of over persoonlijke verhalen los van de woonsfeer). Ik noteerde ook omgevingsfactoren als weersomstandigheden, tijdstip van afspraak enzoverder.

De veldnotities werden steeds zo snel mogelijk genoteerd, liefst de dag zelf nadat gesprekken en observaties plaatsvonden, ten laatste de dag nadien. Soms werd later wel informatie toegevoegd die ik me pas later kon herinneren.

Het bevragen van bewoners op een informele manier – vaak kortstondig in gesprekken waarbij relevante informatie voor de onderzoeksvraag en het delen van dagelijkse bezigheden elkaar afwisselden – leverden meer informatie op dan een meer formeel gesprek. Deze momenten worden daarom niet individueel herhaald in onderstaande tabel. Daarin worden enkel bijkomende interviews opgenomen.

Het beperkte bereik van het actietraject, betekende ook dat ik beperkt toegang had tot bewoners voor onderzoeksinformatie. Ik slaagde er maar zelden en zeer kortstondig in om bewoners die niet deelnamen aan de activiteiten te spreken. Daardoor komt de informatie over hun ervaring of motivatie grotendeels onrechtstreeks, via de bewoners die ik wel bereikte of beroepskrachten die hun interpretatie gaven of die informatie doorgaven nadat zij wel gesprekken hadden met die bewoners.

Onderzoeksdata zijn dus gebaseerd op (1) observaties, (2) gesprekken met bewoners van de Kopeikstraat die tijdens het actietraject op een of meerdere momenten werden bereikt en (3) gesprekken met beroepskrachten.

Overzicht dataverzameling

Stap in data-verzameling	Hoe verzameld?	Uitvoerders	Betrokkenen	Wanneer en waar	Opmerkingen
Gesprekken met bewoners (actiemomenten)	Informeel gesprekken die niet zijn toegespitst op onderzoeksvraag maar wel relevante informatie aanreiken (veldnotities)	DieGem-onderzoeker	Bewoners, beroepskrachten in Nieuw-Sledderlo, DieGem-onderzoeker		
Gesprek over verloop van de acties	Informeel gesprek, wel toegespitst op de onderzoeksvraag. (Veldnotities)	DieGem-onderzoeker	Bewoners, DieGem-onderzoeker	01/09/2016, groene zone Kopeikstraat	
Groepsinterviews	Interview: opgenomen en getranscribeerd	DieGem-onderzoeker	MA Nieuw Dak, buurtwerker, wijkmanager, DieGem-onderzoeker	16/09/2016, buurthuis Sledderlo	
Interview	Interview: opgenomen en getranscribeerd	DieGem-onderzoeker	MA Nieuw Dak	26/09/2016, Nieuw Dak	
Interview	Interview: opgenomen en getranscribeerd	DieGem-onderzoeker	Buurtwerker	06/10/2016, buurthuis Sledderlo	

Bijkomende documenten

Veldnotities en transcripten van interviews zijn op gemotiveerd verzoek te verkrijgen bij de auteur van het rapport.

Stap 4: dataverwerking

De gesprekken met bewoners en betrokken beroepskrachten werden gedocumenteerd. Informele gesprekken werden verslagen in veldnotities, formele interviews werden opgenomen en getranscribeerd. De meeste overlegmomenten met betrokken beroepskrachten werden ook opgenomen en uitgeschreven, van alle overlegmomenten werd verslag genomen. Deze tekstbronnen werden inhoudelijk geanalyseerd. Met behulp van het softwareprogramma Nvivo werd de informatie gecodeerd. De verschillende concepten van het DieGem-kader en hun verdere operationalisering vormden de basis voor het gehanteerde codeschema.

In de periode dat dit rapport werd uitgeschreven, legde ik een deel van de analyse al voor aan de betrokken beroepskrachten uit Nieuw-Sledderlo. Dit gebeurde naar aanleiding van de valorisatieconferentie van het DieGem-project. De analyse werd afgetoetst bij deze betrokkenen. Zij konden zich vinden in de analyse.

Verwerking van data

Stap in data-verwerking	Hoe verwerkt? (incl. vorm waarin verwerkte data beschikbaar zijn)	Uitvoerders	Betrokkenen	Wanneer	Opmerkingen
Verslagen analyseren	Coderen in Nvivo	DieGem-onderzoeker		September 2016	
Veldnotities analyseren	Coderen in Nvivo	DieGem-onderzoeker		September – oktober 2016	
Transcripten interviews analyseren	Coderen in Nvivo	DieGem-onderzoeker		Oktober 2016	
Bespreken analyse DieGem-onderzoek	Voorstelling analyse met ppt-presentatie + discussie	DieGem-onderzoeker	MA Nieuw Dak, wijkmanager, buurtwerker	17/11/2016	De presentatie dekte niet het volledige rapport. Mondeling werd wel uitgeweid over analyses in het rapport die niet konden worden opgenomen in deze presentatie.

Bijkomende documenten

- Coding Summary by Node Report Nieuw-Sledderlo

Dit document is op gemotiveerd verzoek te verkrijgen bij de auteur van het rapport.

Deel II: Resultaten DieGem

Met het actie-onderzoek trachtten we om een publieke ruimte zo invulling te geven dat ze ontmoetingen en interactie tussen bewoners stimuleert. Dit opzet slaagde slechts zeer beperkt. In de analyse bekijken we wel de positieve impact van het actie-traject, maar staan we voornamelijk stil bij elementen die doen begrijpen waarom de interventies moeilijk verliepen en waarom het resultaat in termen van solidariteit in diversiteit beperkt is.

We gaan in deze analyse niet in op alle concepten van de DieGem-hypothese. Het is immers eigen aan het actie-onderzoek binnen het DieGem project, dat het zich toespits op een beperkt aantal concepten om die verdiepend te bestuderen. In deze case zetten we in op het creëren van *ontmoeting*, *interpersoonlijke praktijken van solidariteit* en het interveniëren in *plaats*. Deze concepten staan dan ook centraal in de verdere analyse. Daarnaast staan we ook stil bij *professioneel handelen van ver of nabij* en *gemeenschapsvorming*. Hoewel we bij aanvang niet expliciteerden om het actie-onderzoek hierop toe te spitsen, leren we ook over de rol van deze concepten in het voeden van solidariteit in diversiteit. Vooraleer in te gaan op deze elementen, bespreken we kort de diversiteit die aanwezig is onder bewoners in het deel van de wijk waar het actie-onderzoek zich op toespitste. Op die manier willen we zeer beknopt schetsen met welke groep bewoners we aan de slag probeerden te gaan.

1. Diversiteit

Het actie-onderzoek focust op één bepaald deel van de wijk Nieuw-Sledderlo, namelijk de Kopeikstraat en de aanpalende appartementsgebouwen op Muggenberg (zie figuur 3). Er wonen 80 gezinnen. De 16 duplexwoningen zijn twee- of drieslaapkamerwoningen, de 24 appartementen in de Kopeikstraat variëren van één- tot drie-slaapkamerappartementen. De twee gebouwen op Muggenberg tellen respectievelijk 20 (4 studio's, 8 twee-slaapkamerappartementen en 8 drie-slaapkamerappartementen) en 18 woongelegenheden (6 één-slaapkamer-, 6 twee-slaapkamer- en 6 drie-slaapkamerappartementen).

Net als in de gehele wijk, hebben de bewoners hier een diverse achtergrond. Hun herkomst ligt onder meer in België, Turkije, Libanon, Marokko, Polen en Italië. Deze etnisch culturele diversiteit brengt ook een diversiteit aan talen met zich mee. Bewoners hebben verschillende moedertalen en niet iedereen deelt een taal, zoals het Nederlands.

Een belangrijk verschil tussen bewoners is hun woongeschiedenis en -perspectief. De bewoners van de Kopeikstraat, ten eerste, verhuisden naar hun nieuwe woonst tussen eind 2014 en begin 2015. Een groot deel van de bewoners woonde vooraf verspreid in de wijk. Zij konden naar de nieuwbouw verhuizen omdat ze in een van de reeds afgebroken appartementsgebouwen woonden, of omdat ze hoog op de wachtlijst stonden voor een toewijzing van een nieuwe woning na mutatie². Een kleine groep woonde eerder nog niet in Nieuw-Sledderlo. In principe kunnen al deze bewoners zo lang ze

² Wanneer een sociale huurder verhuist binnen het woonpatrimonium van een sociale huisvestingsmaatschappij, wordt dit geduid met de term 'interne mutatie'. Huurders kunnen verplicht (bijvoorbeeld wanneer hun huurwoning wordt gerenoveerd) of vrijwillig muteren (bijvoorbeeld wanneer zij naar een andere buurt willen verhuizen of wanneer de woning niet meer is afgestemd op de gezinsgrootte).

willen in hun duplexwoning of appartement blijven. De bewoners in de appartementen op Muggenberg, ten tweede, verkregen hun woning via de gangbare toewijzingsregels van de sociale huisvesting³. Deze groep bewoners kan nog maar beperkte tijd in hun huidige woning blijven. Wanneer de tweede nieuwbouwfase in de wijk is afgerond, moeten zij verhuizen naar deze nieuwbouwwoningen (huizen, duplexwoningen en appartementen). Dat staat gepland voor eind 2017. Deze verhuisbeweging is aangegeven op figuur 4. Deze figuur toont dat de bewoners van de Kopeikstraat en Muggenberg 1 en 3 ook na deze verhuis in elkaars nabijheid blijven wonen.

Figuur 5. Toekomstige verhuisbeweging bewoners Muggenberg 1 en 3

2. Interpersoonlijke praktijken van solidariteit

De interventies in de groene zone langs de appartementen in de Kopeikstraat en Muggenberg hadden tot doel om nieuwe ontmoetingen en blijvende interacties te creëren en ondersteunen tussen bewoners. Dit opzet is maar beperkt geslaagd. Er komen weinig nieuwe ontmoetingen tot stand en bewoners verzamelen zich maar zelden rond de banken. Belangrijk is dat een professionele omkadering nodig is om samen zijn in diversiteit te bekomen. Wanneer bewoners zelf hun weg vinden naar de gecreëerde plek en spontaan de ruimte gebruiken, is dit in een etnisch cultureel homogene groep. Het is enkel wanneer er een professionele aanzet is, dat de plaats ook in diversiteit wordt gebruikt.

De momenten waarop bewoners samen komen in diversiteit, zijn een mogelijk startpunt om tot solidariteit in diversiteit te komen. Samen tijd door brengen en een plaats delen, is een stap om een betrokkenheid te creëren op elkaar en de gedeelde woonomgeving. Op sommige momenten in het traject zien we al kleine praktijken van solidariteit. Bijvoorbeeld, bewoners vragen naar elkaars bekommernissen of verdelen overschotten van voedsel tussen alle deelnemers van een burenb-BBQ.

³ Sociale huurwoningen worden toegewezen op basis van een aantal vastgelegde criteria: rationele bezetting van de woning, voorrangsregels, gemeentelijk toewijzingsreglement en de chronologie van inschrijvingen. (<https://www.wonenvlaanderen.be/sociale-verhuur/de-toewijzing-van-een-sociale-huurwoning>)

2.1. Een nieuwe plaats voor bestaande relaties

De invulling van de groene ruimte geeft bewoners een nieuwe plaats waar bestaande bure-, vrienden- of familierelaties kunnen worden beleefd en verder gezet.

Een bewoonster die meewerkte aan de banken, heeft vanuit haar appartement uitzicht over de banken. Zij ziet dat de banken af en toe worden gebruikt door kinderen, mannen die in de wijk wonen of jongeren. Ik zag ook zelf dat kinderen hun weg vinden naar de banken. Een andere bewoonster vertelde dat ze toen haar schoonouders op bezoek waren en het mooi weer was, naar de banken kwamen om er samen buiten te eten, in plaats van binnen in hun appartement.

Als ik weer buiten kom, spelen heel wat kinderen op en rond de banken. De drie meisjes die ik er eerder zag zijn er nog, maar ook andere kinderen. Ook [bewoonster] is er met haar drie kindjes. (veldnotities, 06/09/2016)

BW 2 vertelt me dat de banken al iets meer zijn gebruikt. Kinderen gebruiken de banken nog steeds redelijk veel. Gisteren zaten er acht meisjes samen, per vier op één bank. Ze waren een spelletje aan het spelen. Er hadden ook al een paar mannen 'in een traditioneel gewaad' op de banken gezeten en er zitten babbelen. En ook een paar jonge gasten in hun T-shirts zonder mouwen hadden er even gezeten. (veldnotities, 13/09/2016)

Het zijn voornamelijk kinderen die gebruik maken van de buitenruimte. Ze spelen spelletjes op de banken, fietsen rond en gaan tussendoor op de banken zitten. Voordien speelden deze kinderen ook rond de appartementen en bleven ze meer op de loopbruggen spelen.

Ik wandel naar parking onder haar en zeg goeiedag. [...] Ze zegt dat ze [zij en haar vriendinnen] soms op de banken zitten. Ze zegt ook dat er nieuwe krukjes bij zijn gekomen, dat is nog makkelijker nu om er samen te zitten. Ik vraag of ze er vaak gaan zitten? Ja regelmatig antwoordt ze, als ze fietsen enzo. Ik vraag waar ze vroeger gingen zitten of spelen, toen de banken er nog niet waren. Toen bleven ze op de loopbrug of zo. (Dan loopt ze weg omdat iemand haar roept). (veldnotities, 21/09/2016)

2.2. Buren treffen elkaar na trigger van buitenaf

Wanneer wijkbewoners de groene zone spontaan gebruiken, is dit dus in kleine, gekende en cultureel homogene kring. Om een diverse groep bewoners samen te brengen op deze plaats, was een stimulans van buitenaf nodig. Ik nam het initiatief om er samen te komen met bewoners. Ik had cake en drank mee, sprak op voorhand met enkele bewoners af en we zetten ons in de namiddag op de banken. Ook de buurttoezichters in de wijk kwamen langs, net als de maatschappelijk assistent en diensthoofd wijk- en bewonerszaken van Nieuw Dak. Samen met bewoners sprak ik bewoners die voorbij liepen over de parking aan en nodigde hen uit om er bij te komen zitten. Doorheen de namiddag kwamen er zo'n tien bewoners bij ons zitten (fig. 6). Sommigen kenden elkaar goed, anderen kenden elkaar (bijna) niet.

We zijn aan het babbelen over koetjes en kalfjes. Dan zien we [bewoonster] op haar terras. Ik spoor BW 1 en BW 2 aan om haar aan te spreken en uit te nodigen. Ze roepen haar toe. [Bewoonster] zegt dat ze zo zal komen. Een paar minuutjes later komt ze erbij zitten, ze heeft Marokkaanse koekjes mee gebracht. (veldnotities, 6/09/2016)

Ook op enkele andere momenten nam ik meer spontaan het initiatief om me op de banken te plaatsen en voorbijgangers aan te spreken. Ook dan kwamen sommige bewoners er enige tijd bijzitten. Tijdens deze momenten babbelden bewoners over koetjes en kalfjes, lachten samen maar bespraken ook soms het samen leven in de appartementsgebouwen. Het is belangrijk op te merken dat er op deze momenten maar één bewoonster van Muggenberg kwam bijzitten, samen met haar kindjes. Alle andere deelnemers waren bewoners van de Kopeikstraat. Hierop komen we terug.

Figuur 6. Cake-namiddag aan de banken

Bewoners namen het initiatief om samen te komen op de banken niet van mij over. Ze spraken niet af om er samen te zitten of gingen er niet alleen zitten in afwachting tot anderen aansloten. Eén bewoner gaf aan dat hij een drempel ervaart om alleen plaats te nemen op de banken:

Ik zit nog maar paar minuutjes op de bankjes en BW 6 komt naar me toe gewandeld. Hij zet zich erbij en we beginnen te babbelen. (...)

Hij vertelt me dat hij deze banken wel leuk vindt. Maar hij gaat hier toch niet komen zitten alleen, 's avonds, wachtend tot er iemand komt bij zitten? Ik zeg dat natuurlijk iemand moet 'beginnen'. En dat ik hier nog maar twee minuten zat en dat hij mij al gezien had en kwam dag zeggen en dat we hier nu samen zitten. Hij lacht en zegt dat het waar is, maar insinueert al lachend dat hij er kwam bijzitten omdat ik een jonge vrouw ben. Ik antwoord dat als [bewoner] hier zou zitten hij toch ook zou komen. Hij lacht en zegt van niet. Maar we discussiëren wat en dan zegt hij dat het misschien wel waar is. (veldnotities, 06/09/2016)

2.3. Buurtfeest

Het buurtfeest ging door in de publieke ruimte rond de Kopeikstraat en Muggenberg. Door het warme weer en de vlakke zon kon dit niet op de groene zone waar de andere interventies doorgingen.

Het programma van het buurtfeest werd in laatste week vooraf sterk ingeperkt omdat er weinig bewoners wilden meedoen. Aanvankelijk zou het feest in de namiddag starten met een activiteit voor kinderen en een opruimacties rond de gebouwen. Daarna zou er een BBQ zijn. Omdat er tot een paar dagen vooraf maar enkele inschrijvingen waren en weinig interesse vanuit medebewoners bleek, perkten de organiserende bewoners in samenspraak met de buurtwerker en maatschappelijk assistent van Nieuw Dak het programma in tot een BBQ 's avonds.

De bewoners die het initiatief namen voor het buurtfeest, probeerden zowel in de voorbereidingen als tijdens het buurtfeest zelf burens te betrekken. Ook bewoners die zich niet hadden ingeschreven werden, wanneer zij passeerden, gevraagd om mee te komen eten of iets drinken. Wanneer een familie die net lange tijd op vakantie was geweest in Marokko thuis aankomt tijdens de BBQ, gaan enkele bewoners hen meteen begroeten en nemen eten van op de BBQ mee voor hen.

De groep bewoners die uiteindelijk aanwezig was op het buurtfeest, was divers naar etnisch culturele achtergrond en naar betrokkenheid in de bewonersgroep of andere activiteiten in de wijk.

Na afloop van het buurtfeest neemt een van de bewoners het initiatief om al het overgebleven eten te verdelen onder de aanwezigen. Ze waakt erover dat ook diegenen die al naar huis gingen een deel krijgen: ze houdt wat apart en gaat het later brengen.

Figuur 7. Buurt-BBQ

We komen er verderop in het rapport op terug, maar het is belangrijk op te merken dat ook bij de BBQ alle deelnemers bewoners waren van de Kopeikstraat op één familie na (dezelfde vrouw die ook verzamelde aan de banken).

3. Ontmoeting als bron van solidariteit

In de vorige sectie werd geduimd dat bewoners maar zeer beperkt samen kwamen in de publieke ruimte die we een invulling gaven. Daaruit volgt dat er ook zeer weinig ontmoetingen plaats vonden tussen bewoners met een etnisch cultureel diverse achtergrond. Ook tijdens de workshops zelf waren er geen nieuwe ontmoetingen. Bewoners die hier aan deelnamen kenden elkaar voordien al en komen ook op andere activiteiten in de wijk samen. De banden tussen deze deelnemers, versterkte echter wel doorheen het traject door de herhaaldelijke ontmoetingen. Doorheen de samenkomsten werden gesprekken persoonlijker, een deelnemer hielp een andere deelnemer wanneer zij ziek was en een van de deelnemers ging een tijd op reis en vroeg een buurvrouw om voor zijn appartement te zorgen tijdens zijn afwezigheid.

Een ontmoeting tussen de bewoners die de banken en tafels bouwden en drie kinderen die in de wijk wonen was ook betekenisvol. Op een moment dat ik met de drie volwassen bewoners op de banken zat, kwamen drie meisjes er ook toe. Ze gaan in gesprek over hoe de banken en krukjes waren gemaakt en of de meisjes er vaak kwamen. De volwassenen betrekken de kinderen in het toezicht houden op de plek. Hierop komen we verderop terug.

Er komen drie meisjes met hun fiets tot vlak bij de banken. BW 3 begint met hen te praten. Ook BW 2 praat met hen en vertelt hoe ze de mozaïek op de krukjes heeft gemaakt. Ze vragen aan de kinderen waar zij wonen. Een van hen woont in Muggenberg 1, de andere meisjes elders in de wijk. Wat later zegt BW 3 dat als ze hier zitten en spelen, ze er respect voor moeten hebben, dat ze niets mogen stukmaken

ofzo. Hij zegt dat ze samen in het oog kunnen houden dat iedereen zorg draagt voor de plek.
(veldnotities, 6/09/2016)

Verder waren tijdens het samen zitten aan de banken – op initiatief van de onderzoeker – en tijdens de BBQ enkele ontmoetingen tussen bewoners die elkaar vooraf nog niet kenden.

[Ik zit samen met BW 3 en BW 7 op de banken.] Op een bepaald moment komt BW 5 aan op de parking. Ik zwaai naar haar en ze komt naar ons toe en komt er bij zitten. Het gesprek gaat verder over koetjes en kalfjes. BW 5 en BW 7 maken voor het eerst kennis. (veldnotities, 21/09/2016)

Twee elementen zijn belangrijk bij het (niet) tot stand komen van ontmoetingen in diversiteit: de diversiteit aan talen en de nood aan professionele omkadering. Ten eerste delen niet alle bewoners een taal, zoals eerder gesteld in hoofdstuk 1 in deel 2. Dit bemoeilijkt contacten. Ik merkte zelf dat het niet delen van een taal verhinderde om het actie-traject en de bedoelingen ervan duidelijk te maken aan sommige bewoners. Enkele bewoners vertelden me, als ik vroeg naar contacten tussen de bewoners, dat taal een belangrijke rol speelt. Sommige bewoners kunnen niet met elkaar praten omwille van taal. Hoewel taalverschillen solidariteit niet noodzakelijkerwijs in de weg staat, kan het dus wel een obstakel zijn om tot interactie en solidariteit in diversiteit te komen.

Ten tweede zien we dat de momenten waarop bewoners met diverse achtergrond elkaar treffen, telkens professioneel omkaderd waren. Ontmoeting in diversiteit kwam op deze plaats met andere woorden enkel tot stand wanneer die professioneel werden gefaciliteerd. Ook na verloop van tijd traden er geen ontmoetingen op zonder professionele aanzet⁴. Dit roept de vraag op of bewoners er niet toe komen omdat ze er niet in slagen om initiatief te nemen tot interpersoonlijke praktijken in diversiteit in de publieke ruimte, of dat ze er geen behoefte aan hebben maar toch deelnemen uit loyaliteit aan de initiatiefnemers (professionals). Ook in het bouwtraject van de banken en tafels, was het een moeilijk evenwicht voor mij als actie-onderzoeker om te weten of bewoners altijd gemotiveerd waren om verder te werken dan wel mee bouwden om mij te helpen. In het reflectie-gesprek over het actie-onderzoek, gaf de buurtwerker inderdaad aan dat betrokken bewoners signalen gaven dat ze op sommige momenten geen zin hadden om alweer aan de banken te werken, maar wel kwamen uit loyaliteit naar mij. Wanneer we bespraken dat de actie-fase zeer kort was en er daardoor een tijdsdruk op zat, zei ze het volgende:

“Want ze zeiden ‘ho seg nu moeten we weeral gaan verven.’ En ik denk misschien dat het daardoor ook wel minder was van ‘oh fijn we gaan nog eens verven samen’. Nu was het soms meer van ‘we moeten’ dan van ‘we gaan iets leuks doen’. Zo van we moeten gaan verven want dat moet afzijn ... Dat merkte ik ook wel een beetje bij de bewoners.” (St)

⁴ We konden als onderzoeker of beroepskracht in de wijk niet altijd aanwezig zijn in de publieke ruimte. We konden dus niet continu observeren of er ontmoetingen plaatsvonden. Toch kunnen we op basis van informatie ik verkreeg via bewoners stellen dat interetnische ontmoetingen niet spontaan tot stand kwamen doorheen het actie-traject. Wanneer ik bewoners sprak die vanuit hun woning uitkijken op de banken, vroeg ik telkens of er mensen gebruik hadden gemaakt van de gecreëerde ruimte. Zij hadden dit – met uitzondering van de ontmoetingen die we beschreven tussen kinderen of in kleine, homogene kring – op geen enkel moment opgemerkt.

Deze bevindingen kunnen we enkel staven voor de periode waarin het actie-traject liep. Er zijn echter geen indicaties dat de groene ruimte waarop werd ingegrepen in de maanden na het afronden van het actietraject uitgroeide tot een ontmoetingsplaats.

Later in het gesprek vult de buurtwerker dit aan, wanneer we de moeilijkheid bespreken om meerdere bewoners te betrekken:

“Soms moet je de vraag ook stellen, bijvoorbeeld bij [bewoners die het actie-traject meed doorliepen], als wij daar niet aan hadden [gevraagd om mee te doen], zouden die daar ook nog aan hebben meegedaan? Ik denk dat soms ... mensen het doen omdat wij het vragen.” (St)

Deze bedenking geldt niet alleen voor de deelname van bewoners aan het actie-onderzoektraject. Ook op andere momenten ervaarde de buurtwerker dat het niet altijd makkelijk is om te weten of wijkbewoners deelnemen aan activiteiten omdat ze daar zelf nood aan hebben of voldoening uit halen, dan wel om de buurtwerker te plezieren. Het deelnemen aan activiteiten is dan een soort wederdienst voor de buurtwerker die bewoners op andere manieren helpt bij individuele vragen en problemen.

“Ik heb dat gedaan [petanque-momenten georganiseerd in het Groen Hart]. (...) Ik vind dat super om te doen, maar dan was dat ook de bedoeling dat ik meespeelde. En ik vind dat super om te doen, maar het werk blijft wel liggen omdat ik petanque aan het spelen ben ... En je merkte dan als ik dat wat losliet, dat mensen dat niet meer spontaan opnamen. En dan stel ik me de vraag van hoe groot is die nood dan bij mensen om te komen petanquen? (...) Ik kan bijvoorbeeld nu tien mensen opbellen en vragen van gaan we petanquen. En dan komen die. Maar dan komen die omdat ik het heb gevraagd. (...) Dat heeft geen zin. En dat is vaak met nog zo'n dingen dat ik moet afwegen komen die mensen omdat ze er nood aan hebben en zin in hebben? Of komen ze omdat ik het hen vraag om te komen, zo als tegendienst?” (St)

Hoewel professionele omkadering dus essentieel is om tot ontmoeting en interpersoonlijke praktijken in diversiteit te komen, ligt er in die centrale positie van de professional ook het risico dat bewoners een loyaliteit ontwikkelen ten aanzien van die professional eerder dan dat er betrokkenheid en solidariteit ontwikkelt ten aanzien van elkaar.

4. Plaats

Met het actie-onderzoek in Nieuw-Sledderlo bestuderen we – net als in andere case studies van het DieGem-project – interpersoonlijke praktijken van solidariteit in diversiteit die *hier* en *nu* plaatsvinden. Het heden gebeurt echter niet op een plaats die geïsoleerd is in tijd en ruimte. Deze case laat zien dat de geschiedenis maar ook de toekomst van een plaats (of tenminste de toekomst zoals bewoners zich die voorstellen) interventies en solidariteit in diversiteit in belangrijke mate beïnvloeden. Vooraleer hier verder op in te gaan, bespreken we kort hoe de fysieke kenmerken van de plaats de mogelijkheden van het actie-onderzoek bepaalden. In de daarop volgende secties bespreken we achtereenvolgens hoe de geschiedenis van deze plek het opstarten van de interventies en het betrekken van bewoners bemoeilijkt, hoe die geschiedenis ook de interpersoonlijke praktijken die plaatsvinden op deze plaats beïnvloedt en hoe de verbondenheid met deze plaats versterkt bij bewoners die het interventietraject mee doorlopen. Tot slot bekijken we de positie van beroepskrachten in de wijk en het belang van handelen in nabijheid. Ook dit had een impact op het interventietraject.

4.1. Het fysieke karakter van de interventielocatie bepaalt wat mogelijk is

De centrale vraagstelling in het actie-onderzoek is hoe we een concrete plaats kunnen voorzien waar ontmoetingen tussen bewoners kunnen doorgaan. Meer concreet zoeken we een dergelijke plaats in één stuk van de wijk, de hoek waar de Kopeikstraat en Muggenberg elkaar raken (zie figuren 1 en 3). De gebouwen in dit deel van de wijk zijn gebouwd rond een parking (figuren 2 en 3). Die parking heeft de kenmerken om een gebruikte publieke ruimte te zijn: ze ligt centraal, ze is toegankelijk en zichtbaar, veel bewoners passeren er. Toch vervult de parking geen ontmoetingsfunctie maar is ze volledig gericht op 'de auto'. Mensen komen er aan en parkeren, of vertrekken met hun auto. Daarom zijn we met het actie-onderzoek op zoek naar een andere plek waar ontmoetingen tussen bewoners kunnen landen. We poogden om, zoals eerder in het rapport geschetst, in de groene stroken rond de gebouwen te interveniëren opdat daar die ontmoetingen zouden (kunnen) plaatsvinden. Het doel van het actie-onderzoek was, met andere woorden, om plaats als *locale* (Agnew, 2011⁵) te veranderen: we wilden veranderen wat er op deze concrete plaats gebeurde, welke activiteiten er door gingen, wie aanwezig was in de publieke ruimte, ... Dit deden we door in te grijpen op twee betekenissen van plaats die Agnew (2011) onderscheidt. Ten eerste veranderden we inrichting van de plaats (plaats als *location*). Daarnaast zetten we een aantal activiteiten op in de publieke ruimte (plaats als *locale*).

Figuur 8. Locatie interventie

Figuur 9. Workshop in de groene strook

De (mogelijkheden tot) inrichting en beschikbaarheid van de groene ruimte (plaats als *location*) had een invloed op het verloop van het actie-onderzoek. De beschikbare ruimte was veel kleiner dan gedacht op het moment dat we onze planning en aanpak uittekenden (fig. 8). De onderhoudswerken van de groene strook liepen veel vertraging op door de weersomstandigheden. Het gras kon pas worden ingezaaid begin augustus, waardoor de groene strook achter het appartementsgebouw en

⁵ Binnen het DieGem project hanteren we de driedeling van Agnew (2011) om naar plaats te kijken. Agnew onderscheidt location, plaats als locale en sense of place. *Plaats als location* verwijst naar een specifieke site waar een object of activiteit is gelegen. Het gaat er om waar een plaats is gelegen, hoe die plaats is ingericht, hoe bereikbaar ze is etc. *Plaats als locale* verwijst naar plaats als een specifieke setting waar alledaagse activiteiten doorgaan. Hierbij gaat het om wat gebeurt op een plaats, welke activiteiten er doorgaan, wie (fysiek) aanwezig is op een plaats, ... Tot slot verwijst *sense of place* naar de identiteit die is opgebouwd op een plaats, welke herinneringen er aan verbonden zijn, het imago van een plaats.

duplexwoningen van de Kopeikstraat pas mocht worden betreden eind september – begin oktober⁶. Bijgevolg konden we niet, zoals gepland, de banken op een aantal plaatsen verzetten doorheen de tijd om te kijken of verschillende plaatsen een andere dynamiek meebrachten. De ruimte die wel te betreden was (fig. 3) – omdat hier geen nieuw gras werd gezaaid – was klein en zonder beschutting voor regen of zon.

Het fysieke karakter van de plaats (plaats al *location*) bepaalde ook waar de verschillende workshops doorgingen. Voor het maken van de banken en tafels wilden we zoveel mogelijk in het zicht werken, buiten rond de gebouwen, opdat bewoners zouden zien dat er iets gebeurde en hen zoveel mogelijk te kunnen aanspreken en betrekken tijdens de workshops. Omdat er rond de gebouwen geen beschutting was – voor regen noch voor zon – werden we op verschillende momenten gedwongen door de weersomstandigheden om minder zichtbaar te werken. Wanneer het regende moesten we ons in de overdekte fietsenstalling plaatsen. Van op de parking of in de gebouwen is het voor voorbijgangers weinig zichtbaar wat in de fietsenstalling gebeurt. Wanneer het zeer zonnig en warm was, werkten we tussen twee muren van de duplexwoningen waar er schaduw was maar wat ook weinig zichtbaar was voor bewoners.

Tot slot verhinderde het feit dat de banken op een open stukje gras zonder beschutting voor zon of regen ook het initiëren van ontmoetingsmomenten. Wanneer de banken geplaatst waren, was het een aantal weken op rij zeer warm waardoor het op sommige momenten niet houdbaar was om in de namiddag plaats te nemen in de zon op de banken en bewoners aan te spreken of samen te brengen.

4.2. De geschiedenis van de plaats bemoeilijkt de opstart en het verloop van het actie-onderzoek

Niet alleen de fysieke kenmerken van de groene zone hadden een invloed op het actie-onderzoek. Ook de gebouwde omgeving en haar geschiedenis speelden een belangrijke rol. De interventies richtten zich tot bewoners van de appartementsgebouwen en duplexwoningen in Kopeikstraat en Muggenberg nummer 1 en 3⁷. Uit het retrospectieve onderzoek in Nieuw-Slenderlo bleek al dat het wonen in eenzelfde gebouw bewoners verbindt en dat in elk gebouw een aparte dynamiek heerst (Verstraete e.a., 2016). Dit zien we hier bevestigd: de gebouwde omgeving – of plaats als *location* – beïnvloedt sociale relaties. Onder de bewoners van de Kopeikstraat en onder de bewoners van Muggenberg leeft een gevoel van gemeenschappelijkheid en verbondenheid. Dit gevoel op basis van een gedeelde woonst, werd ook versterkt door sociale processen. Nieuw Dak, de wijkmanager en de buurtwerker zetten in de aanloop naar de verhuis naar de nieuwbouwwoningen een verbindend traject op om toekomstige bewoners van de Kopeikstraat met elkaar te laten kennismaken (Verstraete e.a., 2016). De bewoners van de appartementen in Muggenberg raakten op elkaar betrokken vanuit protest tegen de bouw van de woningen in de Kopeikstraat. Zij verloren de groene ruimte voor hun appartementsgebouw – waar nu de parking en appartementsgebouw staan – en ondervonden veel hinder van de bouwwerken. Hun eigen appartementen zijn de volgende die worden afgebroken. Deze bewoners zullen eind 2017 verhuizen naar nieuwe woningen en appartementen (zie ook figuur 5).

⁶ Zie figuur 3 op pagina 10 voor een voorstelling van deze ruimte.

⁷ We verwijzen opnieuw naar figuur 3 op pagina 10.

Deze geschiedenis en toekomst is belangrijk willen we begrijpen waarom de bewoners van Muggenberg niet betrokken geraakten op het actie-onderzoek. Zij voelden zich niet langer verbonden met de publieke ruimte rond hun huidige woning (*sense of place*). Eerder hadden zij al een fijne buitenruimte die ze wel gebruikten, maar die ze verloren omdat de nieuwbouw werd geplaatst en het grasveld werd heraangelegd als parking.

“Ik denk dat die mensen van de Muggenberg 1 zich vooral niet meer één voelen met die plek rond dat heel groen stuk, wat daar eigenlijk voor was dat voor de blok lag.” (ND 1)

“(…) Zoals ND 1 zei, Muggenberg 1 stond daar al. Die ruimte daarvoor was eigenlijk ook ‘van hun’. Hé, want dat hebben ze ook zo benoemd.” (St)

Daarbij komt dat ze al erg zijn ingesteld op hun verhuis en zich ook daardoor niet meer sterk verbonden voelen met de directe omgeving van hun huidige woonplaats. Ik vertelde wel aan deze bewoners dat we de interventies in de groene zone zagen als een experiment waaruit we lessen wilden trekken om ook de groene strook die zich achter hun toekomstige woning bevindt in te richten. Maar zij zagen er geen nut in om zich nog in te zetten voor de publieke ruimte rond hun huidige woning. Sommige bewoners vertelden dit aan de maatschappelijk assistent van Nieuw Dak en ook bewoners van de Kopeikstraat zagen hierin een verklaring waarom we de bewoners van de Muggenberg moeilijk konden bereiken.

“Ja tegen mij hebben ze dat gezegd ‘wat voor nut heeft het nog want we gaan hier binnenkort weg’.” (ND 1)

Ik praat met BW 3 over het verloop van ons traject. Ik vraag haar waarom zij denkt dat de banken weinig gebruikt worden door bewoners. (...) Ze zegt niet zo goed te weten waarom volwassenen er (nog) geen gebruik van maken. Maar ook zij zegt zelf snel (net als BW 4) dat mensen die op Muggenberg wonen in hun hoofd al heel erg bezig zijn met de verhuis. Dat ze niet meer echt bezig zijn met de huidige locatie en deze groene ruimte. (veldnotities, 01/09/2016)

Bij het betrekken van bewoners en het opstarten van de workshops speelt ook een geschiedenis van vandalisme in de wijk een rol. In het verre en recente verleden werd vandalisme gepleegd in de wijk. Zo werden bijvoorbeeld de mozaïekbanken in het Groen Hart snel na hun installatie wat vernield en aan het buurthuis werd in de zomer van 2016 een brandje gesticht en ramen ingegooid. Deze gebeurtenissen beïnvloedden de verwachtingen van bewoners ten aanzien van de interventies in de publieke ruimte langs de Kopeikstraat en Muggenberg. Tijdens de eerste bewonersvergadering over de interventies in de groene zone kregen we meteen de reactie van een van de aanwezige bewoners dat de realisaties snel zouden verdwijnen of worden vernield. Ook later wanneer we de banken buiten in de publieke ruimte afwerken, reageert een bewoonster die niet betrokken is bij het bouwen op dezelfde manier:

Terwijl we verder werken aan de tafels is ook een andere buurvrouw uit het appartementsgebouw van de Kopeikstraat er bij komen staan. Ze is sinds enkele dagen terug van vakantie in Turkije. [Bewoners] kennen haar. Ik vertel dat onze banken al op het gras staan. Ze reageert meteen ‘en ze staan er nog?’ en ‘ze gaan blijven denkt ge?’ (veldnotities, 30/08/2016)

Zich inzetten voor de publieke ruimte houdt voor bewoners dus een risico in om hun inspanningen vernield te zien. Er is nood aan een professionele stimulans en ondersteuning om dat risico te willen nemen.

Zowel de geschiedenis en toekomst van de specifieke site in de wijk waarop ons actie-onderzoek focuste als de geschiedenis van de gehele wijk, bepalen dus mee hoe bewoners naar hun wijk kijken en hoe ze zich verbonden voelen met hun woonomgeving. Dit is naast *location* en *locale* een derde betekenis van plaats, namelijk *sense of place* (Agnew, 2011). Met het actie-onderzoek grepen we niet in op deze *sense of place*, maar deze dimensie van plaats had wel een invloed op de mogelijkheden om bewoners te betrekken in het traject.

De geschiedenis van de wijk raakt zeer snel opnieuw geactiveerd, niet alleen bij bewoners maar ook bij professionals. Dit zien we bij twee incidenten. Aan het krijtbord dat we in het gras plaatsten, bevestigde ik een potje met krijtjes. Zo was er steeds krijt aanwezig als bewoners iets wouden schrijven of tekenen op het bord. Na enkele weken was het potje verdwenen. Daarop hing ik er een zakje aan met krijtjes, dat ook snel verdween. Op de cake-namiddag (zie eerder) gingen ND 1 en ND 2 naar het bord kijken. Ik vergezelde hen en vertelde over het opzet van het bord en waarom er nu even geen krijt aan het bord voorzien was. Wanneer ik zeg dat het krijtpotje verdwenen was, reageert het diensthoofd van de dienst wijk- en bewonerszaken van Nieuw Dak lachend en weinig verbaasd “ah ja”, alsof het geen verrassing hoeft te zijn. Het lijkt alsof de verwachtingen worden ingelost.

Bij een ander incident wordt de geschiedenis nog veel sterker geactiveerd. Een van de tafels die we maakten werd vernield. Drie of vier jongeren gooiden herhaaldelijk met de zitkrukken op de tafel tot die stuk brak (fig. 10). De drie meisjes die de makers van de banken aanspraken om er mee zorg voor te dragen (zie deel 3), zagen dit gebeuren en verwittigden BW 1 en BW 2.

Figuur 10. Afgebroken tafel

BW 1, die al decennia in de wijk woont, ziet hierin een herhaling van wat in het verleden is gebeurd. Voor haar is dit een voorbeeld van hoe alles in Nieuw-Sledderlo wordt vernield. Het is voor haar ook een reden om zich ook zelf niet langer in te zetten voor de wijk, al is belangrijk om te merken dat ze hier later op terug komt.

BW 2 is boos maar blijft wel rustig. Ze lijkt vooral wat ontmoedigd. BW 1 windt zich veel meer op. Ze zegt dat als ze weet wie het is, ze aan hun deur gaat bellen en zeggen dat dat niet normaal is. Ze zegt ook “ik doe niks meer, ik maak niets meer voor daar. Waarom zou ik? Je werkt daar uren aan, met hart en ziel om iets te doen voor de wijk en dan breken ze het gewoon af”. (veldnotities, 13/09/2016)

Deze reactie om het incident als typerend voor de wijk te zien en te koppelen aan zaken uit het verleden, zien we ook bij de maatschappelijk assistent van Nieuw Dak. Wanneer ik hem een dag na het incident vraag of hij al op de hoogte is, reageert hij dat “dit toch niet normaal is” en dat “het hier [in Nieuw-Sledderlo] toch een speciale mentaliteit is” (veldnotities, 13/09/2016).

Belangrijk om op te merken is dat deze bewoners terwijl ze kwaad en ontgoocheld zijn, meteen een onderscheid maken tussen bewoners van hun eigen appartementsgebouw en de rest van de wijk. Terwijl ze me vertellen over wat er is gebeurd, beklemtonen ze dat diegenen die het vernield hebben *niet* in de Kopeikstraat wonen:

Ze vertellen dat de jongeren niet ‘van bij ons’ waren. Daarmee bedoelen ze dat het geen bewoners zijn van Kopeikstraat. En ze denken ook niet van Muggenberg 1 of 3, maar waarschijnlijk van ergens anders in de wijk. (veldnotities, 13/09/2016)

4.3. Interpersoonlijke praktijken op een voorgestructureerde plaats

Het voorgestructureerde karakter van de plaats speelt niet alleen een rol bij de opstart van het actie-onderzoek en de moeilijkheden om bewoners te betrekken bij de interventies. Ook tijdens de interpersoonlijke praktijken van solidariteit op deze locatie spelen bestaande relaties een belangrijke rol en wordt de geschiedenis makkelijk geactiveerd.

Tijdens de momenten dat ik samen met bewoners op de banken zat in de groene ruimte, kwam de sterkere verbondenheid tussen bewoners van Kopeikstraat naar boven, maar ook een wij-zij verhaal tussen bewoners van de Kopeikstraat enerzijds en bewoners van Muggenberg anderzijds. Zoals eerder vermeld kwamen er op één vrouw en haar kinderen na geen volwassen bewoners van Muggenberg bij mezelf en de andere bewoners zitten op momenten die ik initieerde. Twee bewoners van de Kopeikstraat geven aan dat het voor bewoners van Muggenberg een drempel is om tot op de grasstrook te komen, die meer aanleunt bij het appartement van de Kopeikstraat en daarom niet als 'van de Muggenberg' aanvoelt:

Ik zeg dat ik zag dat een aantal vrouwen samen zaten op de grond op de loopbruggen in Muggenberg 1. Weet hij waarom ze liever daar blijven zitten op de grond in plaats van hier, op banken in het zonnetje? BW 3 zegt dat die vrouwen dat niet nodig vinden, ze zitten daar goed. En 'dat is van hen', dat is hun gebouw, hun plaats. Hier is dat niet zo. (veldnotities, 01/09/2016)

BW 3 zegt dat de verschillende blokken erg op zichzelf gericht zijn, dat iedere blok wat 'anders' is. En dat er een drempel is om dat te overschrijden, om naar ergens anders te gaan of mee te doen. (veldnotities, 01/09/2016)

Deze bewoners spraken de wij-zij tegenstelling ook zelf uit. Regelmatig benoemden bewoners in gesprekken met mij de bewoners van de Kopeikstraat als 'wij' en de bewoners van Muggenberg als 'zij', zoals deze bewoner van een duplexwoning die de inkijk op zijn terras heeft afgeschermd, niet voor zijn burens van de Kopeikstraat maar voor de bewoners van Muggenberg:

Hij wijst naar zijn terras, hij heeft tegen de ijzeren afbakening zwarte doeken gehangen. Zo kan niet iedereen binnen kijken, bijvoorbeeld als hij in zijn 'marcelleke' buiten zit of als zijn dochter wat wil zonnen. Hij doet dat niet voor zijn directe zijburen maar voor de mensen tegenover hem. Dat zijn de bewoners van Muggenberg 1. "Dat zijn roddelaars." Als hij op zijn balkon zit op staat, kan hij wel nog zijn directe zijburen zien en dan praten ze met elkaar. (veldnotities, 06/09/2016)

Een bewoonster bevestigde de grens tussen bewoners van de verschillende gebouwen tijdens de 'cake-namiddag' op de banken. Terwijl ze steeds bewoners van de Kopeikstraat toeriep wanneer zij passeerden op de parking, deed ze dit niet wanneer een vrouw van de Muggenberg aankwam met haar auto:

Wat later komt er nog iemand op de parking. Ik vraag wie dat is, zeg dat ik haar niet ken. Of zij haar kennen, dan kunnen ze haar bij naam roepen. Maar BW 3 zegt dat dat iemand is van Muggenberg 1 en "dat dat een andere planeet is". Ik antwoord dat er iemand de eerste moet zijn om een ruimteschip uit te sturen. Ze zegt dat ze al heel veel signalen heeft uitgestuurd maar dat daar nooit reactie op komt. (veldnotities, 06/09/2016)

De breuk tussen bewoners van de Kopeikstraat en Muggenberg was ook merkbaar bij de BBQ (buurtfeest). Maar één gezin van Muggenberg was hier aanwezig. Een andere gezin van Muggenberg was ook ingeschreven, maar kwam uiteindelijk niet. Bewoners van de Kopeikstraat vertelden me dat

dit was omdat er niemand anders uit haar eigen gebouw zou komen maar alleen bewoners van de Kopeikstraat. Dat er toch een gezin dat op Muggenberg woont was, leken ze niet te weten of ze kenden elkaar niet. Enkele weken na de BBQ wandelde ik toevallig samen met een vrouw die op Muggenberg woont naar het buurthuis. Ik bracht de BBQ ter sprake en vroeg waarom ze en haar burens niet waren gekomen:

Ik vraag haar hoe het kwam dat ze toch niet op de BBQ was, dat dat spijtig was. Ze was naar familie in Frankrijk want haar tante of nicht lag in het ziekenhuis. (...) Ik laat vallen dat haar burens er ook niet waren. Ze beaamt. Ze zegt dat [bewoonster] ook naar familie was en daardoor niet kon komen. En dan had [bewoonster] gezegd 'als mijn burens niet gaan, dan ga ik ook niet'. (veldnotities, 21/09/2016)

Het idee om één buurtfeest te organiseren met bewoners van Muggenberg en Kopeikstraat kwam van de ondersteunende beroepskrachten. Voor beide groepen was er een bewonersgroep actief, ondersteund door de buurtwerker en maatschappelijk assistent van Nieuw Dak. De bewonersgroep van de Kopeikstraat organiseerde vorig jaar ook een burens-BBQ. De buurtwerker en maatschappelijk assistent stelden voor om de krachten te bundelen en samen één feest te organiseren:

Ik vraag BW 3 hoe het kwam dat ze samen [bewoners Muggenberg en Kopeikstraat] het buurtfeest hebben georganiseerd? Vorige jaar hadden ze dat alleen gedaan, met Kopeikstraat. Maar toen stonden een paar mensen van Muggenberg te kijken en leken ze dat leuk te vinden. Dus had [maatschappelijk assistent Nieuw Dak] voorgesteld 'waarom proberen we dat niet samen te doen?' En dat vonden we goed. In het begin liep dat wel, maar dat bleef niet duren. (veldnotities, 21/09/2016)

Zoals BW 3 hierboven aangeeft, kwamen aanvankelijk bewoners van beide bewonersgroepen naar de voorbereidende vergaderingen. Langzaam aan haakten de bewoners van Muggenberg echter af. Dat afhaken zorgt ervoor dat het wij-zij gevoel tussen de bewoners van Kopeikstraat en Muggenberg (zie deel 4) opleeft, zoals St aangeeft:

St: Ik denk wel dat er een groot wij en zij gevoel is. (...) Ik denk dat we dat ook met de BBQ hebben gemerkt he (...)

Onderzoeker: En in wat merk jij dat?

St: In wat de mensen zeggen he. Van 'allé en ze zijn er weeral niet bij'. En ook zo met de BBQ van 'ja als ze hier alleen gaan komen om te eten dan hoeft het ook niet'. Zo die [uitspraken]. Toch wat spanningen zo. (Interviewfragment, 16/09/2016)

Achteraf kijken de beroepskrachten kritisch naar hun poging om beide bewonersgroepen samen een buurtfeest te laten organiseren. Ze begrijpen dat het samenvoegen voor hen een logische stap is die tijdbesparend is, maar dat ze hiermee ingaan tegen de ervaring van bewoners:

St: (...) de bewonersgroep van [Muggenberg] 1 en 3 draaide eigenlijk vrij goed he, tot dat we die samen brachten [met die van Kopeikstraat]. (...). De eerste keer waren ze er wel nog allemaal bij. En toen zijn ze beginnen af te haken allemaal. Ik heb daar soms wel iets gehad van ja was het omdat ... Hadden we die beter misschien gewoon uit elkaar gehouden? (...)

ND 1: Terwijl wij zagen daar eigenlijk geen graten in he, praktisch was dat zelfs twee vliegen in een klap.

SG 1: Ik denk dat dat inderdaad de klik is die wij maken en voor bewoners voelt dat waarschijnlijk heel onnatuurlijk. (Interviewfragment, 16/09/2016)

4.4. Nieuwe verbondenheid met de publieke ruimte

Het doorlopen van het actietraject versterkt bij betrokken bewoners hun verbondenheid met de concrete plaats. Bij deze bewoners heeft het traject dus een positieve invloed op hun *sense of place*. Twee bewoners laten elk op verschillende manieren een trots op hun realisaties blijken. Wanneer ik met enkele bewoners op de banken zit, zal BW 2 tegen verschillende mensen die er even bij komen met zichtbare trots vertellen hoe ze alles hebben gemaakt:

Ik zit maar heel even alleen en dan komen BW 1 en BW2. BW 2 is blij dat de krukjes met mozaïek er nu ook staan. Later zal ze tegen verschillende mensen met enige trots uitleggen hoe ze die gemaakt heeft. BW 1 zal eens lachen als ze dit voor de derde keer doet. Dan tikt ze me aan met haar arm en zegt al lachend “nu gaat ze dat opnieuw helemaal uitleggen zenne”. (veldnotities, 06/09/2016)

BW 3 neemt tijdens een van de workshops het voortouw bij het afwerken van een bank. Hij geeft mij en de wijkmanager instructies om te schilderen volgens zijn idee. Hij is heel blij met het resultaat en neemt foto's van ons terwijl we er aan werken en vraagt ook of wij foto's van hem willen trekken met de afgewerkte bank. Diezelfde dag plaats hij de foto's met een persoonlijk tekstje op zijn Facebook profiel.

Deze bewoners nemen ook een nieuwe verantwoordelijkheid op voor de publieke ruimte. Zoals we eerder aangaven (zie deel 3), spraken de betrokken bewoners enkele kinderen aan om de plek mee in de gaten te houden. Op het moment dat een van de tafels werd vernield, gingen deze meisjes meteen naar BW 1 en BW 2 om hen te waarschuwen.

BW 1 en BW 2 namen ook zelf het initiatief om de zithoek proper te houden. Sinds de banken er staan, slingert er afval rond, zoals papiertjes van snoep en koekjes en drankbrik. BW 2 ging zelf bij de stedelijke onderhoudsdienst vragen of zij vuilniszakken kon krijgen, zodat ze de plaats regelmatig kan opkuisen. Via de wijkmanager kreeg ze ook een prikstop.

4.5. Professioneel handelen van ver of nabij

Doorheen het actietraject bleek op verschillende momenten dat het belangrijk is om 'van nabij' professioneel te handelen en in de nabijheid van bewoners aanwezig te zijn. Ten eerste is het door nabij te zijn dat beroepskrachten vertrouwen winnen bij bewoners en een relatie met hen kunnen opbouwen. Ik voelde dit zelf aan dat ik als buitenstaander pas vertrouwen kreeg van bewoners die het traject mee doorliepen nadat ik herhaaldelijk aanwezig was in de wijk tijdens een bewonersvergadering voor het buurtfeest, tijdens een eerste vergadering samen met de buurtwerker, tijdens een eerste workshop:

Als de eerste bank af is en de basis voor de tweede is gebouwd, vertrekt SG 2. Ook [BW 4 en dochter] zijn vertrokken. Met de anderen maken we de bank af. Iedereen ondersteunt elkaar, moedigt elkaar aan. Ik voel dat ook BW 1 en BW 2 mij meer vertrouwen of aanvaarden. Ze praten nu ook spontaan tegen mij. (veldnotities, 11/08/2016)

De relaties die beroepskrachten in het verleden al konden opbouwen, waren cruciaal om het actietraject op te bouwen. Enkel bewoners waarmee zij goede contacten hadden, bereikten we om mee in het traject te stappen. Afstandelijke bekendmaking van activiteiten werkte niet, wel het persoonlijk aanspreken van deze contacten.

Ten tweede was het enkel wanneer we rond de appartementen zelf aan het werken waren aan de banken en tafels, dat we een bewoner konden motiveren om ook mee te werken. Hij kwam tijdens het werken een kijkje nemen en raakte zo betrokken tijdens deze workshop.

Ook bij de voorbereidingen voor de BBQ bleek het belang van nabijheid om bewoners te betrekken. Bewoners moesten zich inschrijven in het buurthuis, maar deden dit niet. De afstand is volgens de buurtwerker geen drempel voor mensen die overtuigd zijn om deel te nemen, zoals de initiatiefnemer, maar wel voor mensen die twijfelen:

“Mensen die écht willen meedoen, die komen tot hier [buurthuis]. Maar het zijn de mensen die wat twijfelen die je dan beter kan bereiken door het daar ter plekke te laten doen. Of zelf door het de bewonersgroep te laten doen.” (St, oorspronkelijke benadrukking)

De locatie van het buurthuis is aangeduid op figuur 12. Op rustig wandeltempo, liggen het buurthuis en de Kopeikstraat / Muggenberg op vijf minuten van elkaar.

Figuur 11. Locatie buurthuis Nieuw-Slenderlo
(bron foto: Bureau Urbanisme, 2009).

Enkele bewoners denken dat die afstand geen drempel is. Zij stellen dat de inschrijvingen vorig jaar bij bewoners konden gebeuren, maar dat mensen toch naar het buurthuis gingen. Toch was het pas wanneer enkele bewoners zich de ochtend van de BBQ aan de ingang van de appartementen installeerden en uiteindelijk bewoners aanspraken, dat een aantal bewoners zich inschreven.

BW 2 en BW 4 hebben in voormiddag geprobeerd om nog meer bewoners warm te maken om zich in te schrijven voor de BBQ. Ze hebben zich eerst op de banken op het gras gezet. Ik zie later dat ze dit ook op het krijtbord hadden aangekondigd. Maar deze strategie had geen effect, er was niemand die zich heeft ingeschreven. BW 4 is daarom gaan aanbellen bij mensen om te vragen of ze zich wouden inschrijven. Uiteindelijk hebben zich nog een aantal mensen ingeschreven. (veldnotities, 27/08/2016)

Hoewel deze strategie van nabijheid door bewoners meer succesvol was, gingen de inschrijvingen daarvoor door in het buurthuis op vraag van de initiatiefnemende bewoners. Onder hen leeft *“de schrik om (...) geld te ontvangen en daarover beschuldigd te kunnen worden”* (SG 1). Zij waren vragende partij om de inschrijvingen niet zelf te moeten ontvangen.

De beroepskrachten die het actietraject mee opzetten, vinden het zelf belangrijk om in nabijheid te kunnen werken en er soms gewoon ‘te zijn’ bij bewoners. Toch is deze nabijheid niet vanzelfsprekend, omdat het niet tot hun takenpakket behoort, omdat de efficiëntie daarvan in vraag wordt gesteld en/of omdat prioriteiten elders liggen.

De maatschappelijk assistent van Nieuw Dak was samen met de buurtwerker sterk betrokken bij de voorbereidingen van het buurtfeest. Omdat er tot enkele dagen voor het feest amper inschrijvingen waren, kreeg de maatschappelijk assistent de vraag vanuit Nieuw Dak of de tijd die hij daar verder in zou investeren, vanuit efficiëntie oogpunt en de inzet van personeelstijd en –middelen wel verantwoord was:

Maar natuurlijk, je wordt ook betaald door een bepaalde dienst. En als het niet meer rendabel is tussen aanhalingstekens, ja dan gaan ze natuurlijk wel vragen daarrond stellen. En dat vind ik wel wat zonde. Want ik had zelf zoiets van ‘allé wat is dat nu?’ Terwijl dat allemaal goed was doorgesproken van we gaan dat gewoon doen ongeacht ... Maar dan eigenlijk twee of drie dagen op voorhand: ‘gaat dat wel doorgaan? Als er geen tien man komt dan blaas je het maar af.’ En oké, je kan dat afblazen maar er is wel een activiteit waar heel wat mensen toch wel naar uitkijken. (...) Als dat gedragen wordt door de huurders, dan vind ik dat wel belangrijk dat we dat moeten blijven ondersteunen en klaar. (ND 1)

De buurtwerker in Nieuw-Sledderlo is sterk gebonden aan het buurthuis waardoor het aanwezig zijn in de rest van de wijk beperkt is. De keuze van de organisatie Stebo vzw⁸ om het openhouden van het buurthuis als prioriteit te bepalen, heeft sterk te maken met de afstand van andere diensten en sociale voorzieningen voor bewoners. Ten eerste wordt er in het buurthuis zo goed als elke dag een activiteit georganiseerd. De sterke focus daarop komt voort uit het feit dat er “*hier eigenlijk in de wijk niets te doen is voor de mensen anders*” (St). Er zijn geen verenigingen actief in de wijk, er zijn geen cafés, ... Ten tweede is de buurtwerker – naast de wijkmeester en maatschappelijk assistent van Nieuw Dak en het jeugdwelzijnswerk voor specifieke vragen – het enige aanspreekpunt in de wijk waar bewoners terecht kunnen met individuele hulpvragen. Hoewel heel wat bewoners in armoede leven, vragen hebben omtrent opvoeding, ondersteuning nodig hebben bij administratie, ... zijn er geen andere diensten zoals bijvoorbeeld CAW of OCMW aanwezig. De buurtwerker is dan het eerste aanspreekpunt. Daarbij speelt niet alleen de fysieke afstand tot diensten in het centrum een rol. De buurtwerker is na 7 jaar een vertrouwd figuur in de wijk in tegenstelling tot hulpverleners van andere diensten die bewoners niet kennen:

“(...) de nood is ook hoger, meer en meer om individuele hulpverlening te doen. En na zeven jaar komen mensen sneller tot bij u dan bijvoorbeeld naar het OCMW te gaan waar ze de persoon amper kennen. Of naar ND 1 die ze wel kennen van naam enzo, maar waar het contact toch anders ligt. Ook al is eigenlijk de hulpvraag bedoeld voor een andere organisatie of dienst, dan komen die mensen toch vaak tot bij ons en dan zijn wij ook wel heel vaak de schakel tussen andere diensten en de bewoners.” (St)

Ondanks drempels om in nabijheid te kunnen handelen, benadrukken de beroepskrachten het belang ervan. In bovenstaand citaat van ND 1 komt naar voor dat de maatschappelijk assistent zelf veel waarde hecht aan het samen met bewoners organiseren van kleine projecten, ongeacht het aantal deelnemers. Hij pleit dan ook voor die nabijheid en kreeg daar na een gesprek ook binnen Nieuw Dak steun voor. De buurtwerker en wijkmanager treden daarin bij dat een aantal deelnemers geen criteria mag zijn om de inzet van professionals te laten afhangen, zoals tweede citaat hieronder illustreert. De wijkmanager argumenteert dat het door nabij te zijn en tijd te investeren in bewoners, dat je hen ook meekrijgt in activiteiten:

⁸ Zie het overzicht van de respondenten van het onderzoek voor een beschrijving van de rol van Stebo vzw in Nieuw-Sledderlo.

“Dus ik denk hoe meer tijd dat je daar in investeert, hoe meer dat je ... Als jij niet nog een smsje af en toe naar [bewoners] had gestuurd, dan waren die er ook minder geweest. (...) Dus hoe meer tijd dat je er zelf in investeert, hoe meer mensen ... Bij de babbelbank was dat ook zo. Dat waren vrije openingsuren. Maar als er niemand van ons daar was om mee te doen. Dan kwam er ook niemand.” (SG 1)

“Wat ik ook merk is dat daar toch wel wat tijd over loopt vooraleer dat mensen met iets gewoon zijn, of hun iets eigen hebben gemaakt. Als wij hier onze activiteiten zouden moeten stopzetten waar dat er maar twee... allé soms maar drie of vier man komen. En dan soms weer eens tien en dan weer eens twee. Dan zouden wij niks niet meer moeten doen. Ik denk dat dat toch wat eigen is aan de wijk, dat de betrokkenheid heel kort is.” (St)

Ook de wijkmanager hamert op het belang van er ‘gewoon zijn’, ook al behoort dat niet tot haar takenpakket:

“Ik ben af en toe eens komen meedoen. Op zich is dat eigenlijk mijn job niet. Ik kan dat ook wel uitleggen, Ik moet daar niet om liegen dat ik dat gedaan heb. En ik kan dat doen als ik daar tijd voor heb. Maar in principe is dat mijn job niet. (...) En dat is soms wel lastig. Ik doe die dingen wel omdat ik daar ook wel veel uit haal. Daar kan je goeie contacten opbouwen.” (SG 1)

5. Leerprocessen en gemeenschapsvorming

De twee lijnen in het actie-onderzoek, namelijk het inrichten van een publieke ruimte en het organiseren van een buurtfeest, zorgen elk voor een verbindende dynamiek tussen bewoners en maakt de betrokken groep tot een sociale gemeenschap. Die gemeenschap is echter broos en naast het verbindende doet ook een normerende dynamiek haar intrede. Nadat we ingaan op deze gemeenschapsvorming, bespreken we ook hoe het doorlopen van het actie-traject de beroepskrachten in de wijk aanzet tot reflectie over het eigen professioneel handelen.

5.1. Een broze sociale gemeenschap

Samen de publieke ruimte vormgeven en daar activiteiten opzetten, brengt een verbindende dynamiek tot stand. Bewoners focussen op die momenten op wat ze gemeenschappelijk hebben, namelijk hun woonplaats en het engagement voor hun woonomgeving. Met het maken van tuinmeubilair maken ze ook gemeenschappelijke, fysieke realisaties en komen ze tot een gedeeld verantwoordelijkheidsgevoel. Ook (de aanloop naar) het buurtfeest verbindt bewoners op eenzelfde manier. Er ontstaan ook anekdotes die bewoners delen en oprakelen in gesprekken, die het groepsgevoel aanwakkeren:

“Wat maakt dat dat [buurtfeest] nu als een succes is? Dat je inderdaad de verhalen (...) hebt. En dat maakt dat je daar een soort van gemeenschap krijgt. Omdat je die bijnamen krijgt. En dat maakt dat je daar zo echt een groep rond krijgt die wat dingen delen.” (SG 1)

Figuur 12. Workshop mozaïek-krukjes

Toch is de verbindende dynamiek beperkt in kracht en blijft de sociale gemeenschap die ontstaat broos, zoals vorige secties al aantoonde. Dit broze karakter maakt dat er geen burgerschapspraktijken groeien. Wanneer bewoners heikele kwesties rond culturele verschillen en politieke standpunten op tafel leggen, zijn die moeilijk bespreekbaar en worden discussies daaromtrent niet aangegaan. In de plaats van een duidelijke claim te formuleren en te verdedigen, trekken bewoners zich op dat moment terug uit de sociale gemeenschap.

In de voorbereidingen van de burenb-BBQ stelde één bewoonster zich vragen bij de keuze voor de slager. Omwille van de politieke of etnische achtergrond van die slager, wilde deze bewoonster dat het vlees elders zou worden aangekocht. Een andere bewoner reageerde daarop dat het buurtfeest bedoeld was om een gezellig moment te creëren tussen bewoners en dat ze daarbij niet aan politiek doen. Andere bewoners volgden daarin. Hoewel de beroepskrachten in Nieuw-Sledderlo dit betwijfelen, zijn enkele bewoners die het buurtfeest organiseerden ervan overtuigd dat dit incident meespeelde in de beslissing van de bewoonster die deze kwestie op tafel legde om niet naar het buurtfeest te komen. Toch werd de discussie hieromtrent niet aangegaan.

Een vergelijkbare situatie volgde omtrent de vraag om al dan niet alcohol toe te laten op de BBQ. In een van de voorbereidende bewonersvergaderingen wordt op vraag van enkele bewoners beslist geen alcohol op het feest te voorzien of toe te staan omdat een aantal medebewoners een alcoholprobleem hebben en ze geen probleemsituaties willen tijdens de BBQ en omdat de meeste bewoners moslim zijn en zij sowieso geen alcohol drinken. Enkele dagen voor de BBQ brengt een bewoner dit ter sprake en stelt voor om zijn eigen blikjes bier mee te nemen. Dit wordt afgeblokt zonder dat er een discussie aan gepaard gaat. Hij zal uiteindelijk ook niet opdagen op de dag van het buurtfeest, tijdens de voorbereidingen noch tijdens de BBQ.

5.2. Participatie wordt een norm

Het actie-traject zorgt voor een verbindende dynamiek tussen de betrokken deelnemers. Tegelijkertijd brengt het traject op sommige momenten ook een normerende dynamiek tot stand, die uitgaat van zowel bewoners als professionals. Zij schuiven beide actieve participatie naar voor als nieuwe norm.

Doorheen de verschillende workshops en bewonersvergaderingen in aanloop naar het buurtfeest, uitten bewoners hun ongenoegen dat het steeds dezelfde bewoners zijn die zich inzetten, terwijl andere bewoners wel de vruchten plukken van hun werk. Het fragment hieronder illustreert die frustratie in het kader van de inrichting van de groene ruimte.

Wanneer BW 1 en BW 2 als eersten aankomen beginnen we een eerste bank te maken. Ze zijn enthousiast maar BW 2 laat haar frustratie opnieuw blijken: 'wie is er weer, het zijn altijd dezelfde. Maar 't zullen anderen zijn die als eersten op de banken zitten.' (veldnotities, 11/08/2016)

Actief deelnemen aan activiteiten en de voorbereidingen daartoe, wordt dus een norm om ook van de omgeving te genieten. Of, zoals volgend fragment illustreert, het voorbereiden of deelnemen aan activiteiten een norm om te worden aanzien als een bewoner die zich iets aantrekt van de woonomgeving.

BW 4 zegt dat je in je blok of je stukje in de wijk mensen nodig hebt die zich willen inzetten voor de wijk. Die geïnteresseerd zijn om zo dingen te doen. Maar veel mensen trekken zich dat niet aan. Hij legt de link met de BBQ 'daar zag je dat ook'. Je organiseert alles en brengt brieven ... en toch, mensen komen niet. (veldnotities, 01/09/2016)

Ook vanuit de beroepskrachten gaat een normerende dynamiek. Door hun centrale positie in het opzetten of continueren van sociale activiteiten of wijkprojecten, kunnen zij de voorwaarden om deel te nemen bepalen. In de nasleep van het actie-onderzoek, wordt gekeken naar een definitieve invulling van de groene strook achter de Kopeikstraat. De wijkmanager coördineert dit proces. Hoewel voor ieder participatieproces telkens alle bewoners worden uitgenodigd, zullen de bewoners die meewerkten in het actie-traject in dit proces een bevooroordeelde rol kunnen spelen:

"We zijn bij de stad bezig om de budgetten vast te leggen voor volgend jaar. (...) Ik heb nu (...) een raming gemaakt om daar iets van meubilair te zetten (...). Ik denk het zou goed zijn als we nu met diegenen die hebben meegewerkt, die ook een stuk mee gaan laten bepalen. Ik zou nu graag nog eens in de komende weken als het gras gegroeid is, zelf [de banken] eens gaan verplaatsen samen met mensen. En dan zou ik zeggen diegenen die nu hebben meegewerkt kunnen voor een stukje mee gaan bepalen van wat we er gaan zetten en waar we het gaan zetten. En dan vind ik het sowieso vanuit de stad dat we ook wel de middelen moeten voorzien om daar iets degelijks [te voorzien]. Ook [laten] zien van ok het heeft ook geloond dat we zelf hebben geknutseld en hier dingen gedaan, in ruil krijgen we dan" (SG)

Insteek is dus om de bewoners en hun inspanningen voor hun woonomgeving te erkennen of te belonen. Tegelijk wordt het meewerken aan sociaal-ruimtelijke projecten zo een norm voor inspraak in andere participatieprocessen en wordt het betrokken geraken op een plaats meer hoogdrempelig.

5.3. Reflectie over eigen professioneel handelen bij beroepskrachten

Het uitrollen van het actietraject en de discussie over het verloop daarvan in groep (met ND 1, SG 1, St en mezelf), zette deze beroepskrachten aan tot reflectie over het eigen professionele handelen en hun rol in het genereren en ondersteunen van solidariteit in diversiteit. We bespreken kort hier vier elementen die in dit kader werden bediscussieerd.

In de aanloop naar de burenb-BBQ bleek, ten eerste, dat een gezin zich graag wou inschrijven maar daar financieel niet toe instaat was omwille van de inschrijfprijs. Daarop werden aanvankelijk enkel de kinderen ingeschreven, zonder de ouders. Uiteindelijk spraken de buurtwerker en maatschappelijk assistent met deze bewoners een regeling af om het tweede deel later te betalen waardoor het ook voor de ouders mogelijk werd deel te nemen aan de BBQ. Door dit tijdens de reflectie over het interventietraject opnieuw op tafel te leggen, gingen de beroepskrachten hierover in gesprek en dachten ze erover na hoe ze dit in de toekomst kunnen opvangen:

ND 1: Misschien is het volgende keer wel goed om te melden van kijk moest het financieel niet gaan... Dat mensen dat weten dat die mogelijkheid er is om het in twee keer te betalen (...). Wij gaan er wel altijd van uit dat mensen dat weten, maar ze weten dat niet. En wij zeggen altijd als iemand bij ons komt is dat geen probleem. Maar we zeggen dat wel nooit, we laten dat niet op voorhand weten aan mensen. Misschien moeten we dat ook gewoon eens proberen.

SG 1: (...) Om niet te stigmatiseren zou je ook [kunnen werken met] twee prijzen. Ik weet niet hoeveel vlees het per persoon was, maar mensen die zeiden voor mij was het veel te veel, ik zal wel twee stuks eten. Als je zegt als je €4 betaalt, krijg je twee stukken, als je €6 betaalt, krijg je drie stukken vlees. (...) Want de groenten zijn niet het grootste geld. Het is het vlees dat de grootste kostprijs bepaalt. En dan hoef je niet te zeggen ik heb te weinig geld, neen dan kan je zeggen ik kom toe met twee stukken. (Interviewfragment, 16/09/2016)

De beroepskrachten in de wijk nemen dus verdere verantwoordelijkheid op om de publieke ruimte en de activiteiten die daar doorgaan toegankelijk te maken voor bewoners en werken zo aan drempels die solidariteit in diversiteit in de weg staan.

Een tweede punt van reflectie was het reactiveren van het verleden bij een negatieve gebeurtenis als het afbreken van een tafel (zie eerder 4.1) en de negatieve sense of place die daardoor ook wordt gereactiveerd. Dit bespreken maakt professionals hiervan bewust en zet hen er toe aan om hierover te reflecteren:

Onderzoeker: Toen ik hier dinsdag was, zei jij [ND 1] 'dat is toch een aparte mentaliteit in de wijk'. Ik snap dat [het frustrerend is] als je zo iets vaak meemaakt, maar het zijn drie of vier jongeren, op een wijk van bijna 2.000 bewoners.

ND 1: Ja dat klopt wel.

Onderzoeker: Is dat dan representatief voor de wijk, of bestendig je het negatieve beeld, terwijl het misschien gewoon drie pubers zijn die zich vervelen?

D: Ja dat is ... ik denk dat we ook die feiten niet mogen loskoppelen. (...) Voor u is dat een alleenstaand feit. (...) Maar er is schade aan de gebouwen hier naast (...), daar is er graffiti op onze gebouwen. (...) En jij zegt van het zijn maar drie op de zoveel he... [Maar] als je alle feiten bijeen telt.

SG 1: Ik heb [bewoner] ook gevraagd, of ze ze zouden herkennen. (...) Ik heb ook gezegd voor wat hierlangs is gebeurd hebben we een aantal namen die verantwoordelijk zijn. Dus de politie is er mee bezig. Maar dat zijn effectief twaalf- dertienjarigen. Dus het zou wel goed kunnen dat dat dezelfde zijn. (...) Ja er zijn er op dit moment gewoon een aantal die het verknoeien. We zijn er ook mee bezig om die daarover aan te pakken. Het gebeurt en we zijn er allemaal boos om en we willen dat ook niet zomaar laten gebeuren.

(...) Op zich vind ik dat wel, het klopt wel wat je zegt ja...

(Interviewfragment, 16/09/2016)

Ten derde brengt het bespreken van het actietraject ook een discussie tot stand tussen bewoners over elkaars rol in de wijk en de verwachtingen die ieder heeft ten aanzien van elkaar. De beroepskrachten spreken uit welk engagement zij zelf kunnen opnemen en welke verantwoordelijkheid zij voor anderen zien om het samenleven in de wijk te ondersteunen en op die manier solidariteit in diversiteit in Nieuw-Slenderlo mogelijk te maken. In een gesprek nadien, gaf de maatschappelijk assistent van Nieuw Dak aan dat hij dergelijke discussies zeer leerrijk vindt, maar dat ze hier als beroepskrachten niet voldoende aandacht aan besteden.

"Vooral vind ik ... het proces. En ook vooral wat de leemtes eigenlijk zijn. En dat gaat voor mij toch heel veel maken, we gaan daar heel veel van leren. We moeten ook stoppen met ... hoe moet ik dat zeggen. We mogen elkaar in vraag stellen, ik vind dat we dat moeten doen." (ND 1)

"Maar ik denk sowieso als ik dat hoor in de gesprekken van vorige week, dat we vooral ook veel kunnen leren van hoe omgaan met elkaar, hoe dingen gewoon bespreken met elkaar. En dan kunnen we misschien als oude zeuren lijken maar hoe pakken we dat gewoon aan." (ND 1)

Tot slot reflecteerde ik met de buurtwerker over de positie als professional bij het ondersteunen van de verbindende dynamiek om tot een sociale gemeenschap te komen. We kaartten in hoofdstukken 3 en 4.5 al het belang aan van professionele omkadering om tot ontmoetingen in diversiteit te komen en het belang van professioneel handelen in nabijheid. Er schuilt echter ook een valkuil in de sterke aanwezigheid van de professional en het opbouwen van nauwe banden met bewoners. Zoals we al

in deel 2.2 aanstippen, is er een risico dat de professional zo centraal komt te staan in wat gebeurt in de wijk zodat een gemeenschap wordt gevormd rond de professional.

6. Besluit

Het actie-onderzoek in Nieuw-Sledderlo vertrekt van de vraagstelling hoe een publieke ruimte kan worden gecreëerd die ontmoeting en interactie tussen diverse bewoners stimuleert en ondersteunt. Deze vraagstelling komt voort uit de doelstelling van beroepskrachten in de wijk om bewoners in Nieuw-Sledderlo maar ook ruimer in het gehele stadsdeel Groot-Sledderlo met elkaar in contact te brengen. Beroepskrachten willen nagaan hoe zij publieke ruimten kunnen voorzien waar bewoners niet naast elkaar gebruik van maken, maar wel in interactie treden en gedeeld gebruik maken van die plaatsen. Ontmoeting is immers een startpunt in de wijk om goed samen wonen en solidariteit in diversiteit mogelijk te maken.

Deze vraagstelling werd vertaald naar een concrete plek in de wijk, daar waar de nieuwbouwwoningen in de Kopeikstraat en oude appartementsgebouwen in Muggenberg samen een hoek van de wijk vormen. In dit deel van de wijk zijn er geen publieke plaatsen waar bewoners (gedeeld) gebruik van maken en waar ontmoetingen in diversiteit plaats vinden. We gaan met het actie-onderzoek dus op zoek naar een concrete, fysieke plaats waar die ontmoetingen wel kunnen doorgaan. Doorheen het actie-traject geven we vorm aan een grasveld tussen de gebouwen en ondersteunen we bewoners in het organiseren van een buurtfeest (BBQ), dat ook doorgaat in de publieke ruimte rond de gebouwen.

We hebben met het actie-onderzoek dus proberen ingrijpen op twee elementen van de DieGem-hypothese: plaats en ontmoeting als bron van solidariteit. Door de fysieke kenmerken van de plaats te veranderen (location) en door sociale activiteiten op te zetten in deze ruimte (locale) hebben we getracht om verdere interactie tussen bewoners te genereren op deze concrete plaats (locale).

Het interventietraject verliep moeilijk. De fysieke kenmerken van de publieke ruimte waar we werkten (location), bemoeilijkte ten eerste het proces. De beschikbare ruimte was beperkt en bood geen beschutting voor regen of zon, waardoor de workshops niet altijd op zichtbare plaatsen konden doorgaan en het niet altijd mogelijk was om activiteiten te laten doorgaan aan de gemaakte banken.

Maar het was vooral de plaats-identiteit en de emoties verbonden aan de plaats (sense of place) die een sterke invloed hadden op het verloop van het proces. De sense of place van bewoners bij de publieke ruimte waarop we intervenieerden, zijn belangrijk om te begrijpen waarom zij moeilijk betrokken geraakten in het bouwtraject of bij de activiteiten die er doorgingen. Bewoners voelden geen verbondenheid tot deze plaats, of ontwikkelden eerder een negatieve sense of place. De bewoners van de appartementsgebouwen Muggenberg 1 en 3 zagen de groene plek voor hun woning die wel dienst deed als ontmoetings- en speelplek verdwijnen toen het nieuwbouwproject van de Kopeikstraat begon. Ze hadden lawaaihinder van de werken en het groene stuk werd vervangen door een parking die enkel functioneel wordt gebruikt (parkeren). Bovendien zullen deze bewoners binnen een goed jaar verhuizen, waardoor zij zich ook niet meer verbonden voelen met de huidige woonomgeving. Het actie-traject en de pogingen om bewoners te betrekken bij de invulling van een publieke ruimte leert dus dat het inzetten op solidariteit in diversiteit *hier* en *nu* niet geïsoleerd is in

tijd. De geschiedenis en toekomst van een plaats doen er toe en vormen mee de sense of place van bewoners.

Ook de geschiedenis van de gehele wijk en met name vandalisme in het verre en recente verleden bepalen mee die sense of place. Die geschiedenis maakt dat bewoners niet altijd het risico willen nemen om zich in te zetten voor hun woonomgeving uit vrees dat hun inspanningen teniet zullen worden gedaan. Zij hebben dan nood aan professionele ondersteuning om dat risico toch te nemen. Bij negatieve gebeurtenissen – het afbreken van een van de realisaties – wordt die geschiedenis echter snel geactiveerd bij bewoners en beroepskrachten die dergelijke voorvallen in een rij van vernielingsdaden plaatsen en als typerend voor de wijk zien.

In het actie-traject speelde niet alleen het tijdsaspect mee – de verwevenheid van het nu met de geschiedenis en toekomst – maar ook de ruimtelijke kenmerken van de plaats bepaalden mee het verloop van het actie traject en de sense of place van bewoners. Verbondenheid van bewoners is sterk gelinkt aan hun appartementsgebouw of gedeelde ‘straat’ Kopeikstraat of Muggenberg. Een wij-gevoel leeft binnen de twee bewonersgroepen. De muren van de gebouwen zijn als het ware als grenzen aan het gevoel van verbondenheid. Tussen de bewoners van de twee straten – ook al liggen ze allen georiënteerd rond een zelfde parking – leeft een wij-zij opdeling die regelmatig tot uiting komt in hun discours. Ook dit bemoeilijkte het bereiken van bewoners uit beide groepen. Bewoners van de Kopeikstraat waren minder geneigd om bewoners van Muggenberg op sommige momenten te betrekken. En het niet deelnemen van burens uit de eigen appartementsblok, was voor bewoners van Muggenberg een rem om deel te nemen aan het buurtfeest.

Het actie-onderzoek ging dus van start op een plaats die sterk was voorgestructureerd. Het niet rekening houden met dat voorgestructureerde karakter en het niet werken aan die elementen, hadden dus een sterke impact op de slaagkansen van het actietraject. Om ontmoeting te stimuleren op een concrete plaats, volstaat het dus niet om te interveniëren in de fysieke kenmerken of om sociale activiteiten te initiëren in die ruimte. Om bewoners te kunnen betrekken en ontmoeting te kunnen realiseren, doet ook de sense of place er toe.

Bij bewoners die wel betrokken zijn doorheen het actie-traject en die mee vormgeven aan een specifieke plek, groeit een positieve verbondenheid met die plaats. Zij zijn trots op hun realisaties en ontwikkelen een verantwoordelijkheidsgevoel voor die plaats.

Het vormgeven van de publieke ruimte en het samen brengen van bewoners op deze plek zorgt net als het (voorbereiden van het) buurtfeest voor een verbindende dynamiek tussen de betrokkenen. De nadruk ligt op wat bewoners delen, ze brengen samen tijd door en ontwikkelen gedeelde herinneringen. Er groeit een sociale gemeenschap, maar die blijft broos. Moeilijke vraagstukken met conflictpotentieel worden niet besproken maar uit de weg gegaan.

In de sociale gemeenschap die groeit, zien we ook een normerende dynamiek. Op sommige momenten schuiven bewoners het participeren aan het actietraject of het mee voorbereiden van het buurtfeest als norm naar voor om te worden aanzien als bewoners die zich iets aantrekt van zijn of haar woonomgeving, of om te mogen genieten van positieve resultaten van hun eigen inzet (banken, buurtfeest). Ook van de beroepskrachten in de wijk gaat een normerende dynamiek uit. Vanuit het idee om de inzet van bewoners positief te bekrachtigen, geven zij bewoners die het traject mee doorliepen een bevoorrechte rol in verdere participatieprocessen voor een definitieve inrichting van

de publieke ruimte. Wanneer bewoners of beroepskrachten een specifieke vorm van participatie tot norm verheffen, dreigen ze een drempel in te stellen voor andere bewoners om ook op andere manieren mee vorm tegen aan de publieke ruimte. Op die manier wordt het betrokken geraken op de publieke ruimte in de woonomgeving hoogdrempeliger.

Naast het ontstaan van een normerende dynamiek, brengt de sociale gemeenschap die ontstaat nog een tweede kwestie naar boven, namelijk de positie van de professional in die gemeenschap. Het opstarten en uitvoeren van het actie-traject – het vormgeven aan de publieke ruimte en (de voorbereidingen van) het buurtfeest – verliep zoals gesteld moeizaam. De ingrepen in de publieke ruimte leidden ook beperkt tot nieuwe ontmoetingen of interpersoonlijke praktijken tussen een diverse groep bewoners. Om daartoe te komen, was professionele ondersteuning nodig. Het was enkel wanneer van buiten af (in concreto door de onderzoeker) initiatief werd genomen, dat bewoners er samen kwamen en met elkaar in interactie traden in de gecreëerde ruimte. Bewoners namen dat initiatief niet over waardoor ontmoeting en interpersoonlijke praktijken afhankelijk blijven van professionele interventie.

Dit duidt op het belang van professioneel handelen in nabijheid. Het is nodig om in de publieke ruimte aanwezig te zijn en te werken om vertrouwen te winnen, bewoners te kunnen betrekken, te zien en horen wat er leeft, bewoners samen te krijgen en te ontdekken wat niet gebeurt.

Een sterke betrokkenheid van de professional en de noodzaak aan professionele omkadering om tot ontmoeting en interpersoonlijke praktijken te komen, houdt echter ook het risico in dat hij/zij een centrale figuur wordt waarrond alles gebeurt. Er stelt zich met andere woorden de vraag of bewoners loyaliteit en solidariteit ontwikkelen onder elkaar of ten aanzien van de professional. In dat laatste geval ontwikkelt zich een gemeenschap rondom de professional eerder dan een gemeenschap van bewoners.

Metareflectie

In dit laatste onderdeel van het rapport sta ik stil bij het verloop van het actie-onderzoek en mijn positie als onderzoeker in de wijk, met name de relatie tot de bewoners van Kopeikstraat en Muggenberg.

Verloop actie-onderzoek

Een eerste bedenking omtrent het verloop van het actie-onderzoek betreft de timing van de verschillende stappen in het actie-onderzoek. Naar aanvoelen van mezelf en de beroepskrachten in de wijk, was er **te weinig tijd voor stappen 2 (voorbereiden van de acties) en 3 (uitvoeren van de acties)**. Dit had een aantal oorzaken. Het gehele actie-onderzoek moest ten eerste passen binnen de timing van het DieGem-onderzoeksproject. Dit betekende dat de onderzoeksfase begin oktober moest zijn afgerond om voldoende tijd over te houden voor de analyse en het uitschrijven van dit rapport. Ten tweede wilden we de acties tijdens de zomer uitvoeren zodat bewoners als tijdens de (na)zomermaanden gebruik zouden kunnen maken van de publieke ruimte. De eerste stap in het actie-onderzoek, tot slot, vroeg veel tijd. Het komen tot een gemeenschappelijke probleemstelling die als startpunt kon dienen, duurde enkele maanden. Hoewel we aanvankelijk snel tot een gedeelde vraagstelling kwamen, werd die piste opgeschort door de timing van het sociaal-artistiek project in Nieuw-Sledderlo. Omdat we eersten wachtten tot daarover meer duidelijkheid was, ging er tijd over tot we de draad weer oppikten. Het was daarnaast ook niet altijd makkelijk om alle betrokken partners rond tafel te krijgen waardoor er vaak enkele weken overgingen tot we een overlegmoment konden inplannen. Daardoor konden we pas half juni starten met stap 2, het uitwerken van een plan van aanpak. Omdat we allen snel wilden overgaan tot stap 3, was de uitwerking van een plan en de voorbereiding van de acties beperkt. Ook in de interventiefase was er druk om door te werken. Binnen het haalbare, werkten we verder maar namen we niet de tijd om tussentijds te evalueren. We zagen ook geen tijd om een pauze in te lassen in de uitvoeringsfase, hoewel bewoners daar mogelijk nood aan hadden.

Dat de tijd voor de derde fase beperkt was, zette druk op het betrekken van bewoners en het uitvoeren van het traject. Het **tempo van de opeenvolgende workshops lag hoog, soms te hoog voor bewoners**. Daardoor ging het plezierige karakter van sommige workshops verloren omdat het voor bewoners als een verplichting aanvoelde om opnieuw te komen helpen:

“Ik denk dat de mensen dat ook wel voelden, dat het heel snel moest gaan. Want dan zeiden ze ‘ho zeg nu moeten we weeral gaan verven.’ En ik denk misschien dat daardoor ook wel minder was van ‘oh fijn we gaan nog eens verven samen’. Nu was het soms meer van ‘we moeten’ dan ‘we gaan iets leuks doen’. Zo van we moeten gaan verven. Want dat moet af zijn.” (St)

Het was voor mezelf als onderzoeker inderdaad vaak afwegen tussen bewoners motiveren om samen te komen zodat het actietraject opschoot enerzijds en het vertragen van het proces om hun enthousiasme en energie niet op te branden.

Een tweede bedenking is dat **beroepskrachten in de wijk niet betrokken geraakten als mede-onderzoeker** zoals vooropgesteld in het methodologieprotocol (De Haene e.a., 2014). De drie beroepskrachten (maatschappelijk assistent Nieuw Dak, buurtwerker, wijkmanager) waren actief betrokken in de eerste twee stappen van het onderzoek, maar stappen 3 en 4 kwam bijna volledig in handen van mijzelf. Dit had twee oorzaken. Tijdens het reflectiemoment na stap 3 bleek ten eerste

dat het voor de beroepskrachten onvoldoende duidelijk was gemaakt hoe DieGem hun rol zag als mede-onderzoeker. Het actie-traject werd gezien als een project van de DieGem-onderzoeker. Ten tweede nam ik vanuit pragmatisch oogpunt stappen 3 en 4 grotendeels op mij. De drie beroepskrachten waren elk enige tijd afwezig tijdens de actiemaanden (zomervakantie) terwijl ikzelf vanaf half juli continu aanwezig kon zijn in de wijk. Daarnaast speelde ook mee dat de beroepskrachten maar beperkt tijd konden vrijmaken om naast hun vaste taken ook tijd vrij te maken voor het actie-onderzoek. Omdat de uitvoerfase al zo beperkt was (zie hierboven), verkoos ik om het traject zelf te trekken om te kunnen opschieten in plaats van actiemomenten (bv. workshop) af te stemmen op de agenda's van de beroepskrachten.

Een laatste bedenking met betrekking tot het verloop van het actie-onderzoek betreft de **timing van de uitvoerfase**. Het actie-traject werd bijna volledig uitgerold in de **zomermaanden juli en augustus** (en liep nog door in september). Deze timing had ook een invloed. Ten eerste hadden de weersomstandigheden (hitte) op sommige momenten in het traject een invloed zoals we schetsten in hoofdstuk 4. Daarnaast waren door de timing ook heel wat beroepskrachten en bewoners afwezig tijdens het interventietraject. Enerzijds is het belangrijk om activiteiten in de publieke ruimte in Nieuw-Sledderlo in de zomerperiode te organiseren wanneer het leven buiten zich ontplooit. In de koude en natte winterperiode valt het leven in de publieke ruimten stil (Verstraete e.a., 2016). Anderzijds waren door de timing heel wat bewoners én beroepskrachten op vakantie. Tijdens de eerste drie weken van het actie-traject waren zowel de wijkmanager als maatschappelijk assistent van Nieuw Dak afwezig, waardoor alleen de buurtwerker en ikzelf het traject konden opstarten. Ook de buurtwerkplaatsleider was in de opstartperiode enkele dagen met vakantie waardoor het eerste overleg, de eerste bewonersvergadering en eerste workshop met een week werden uitgesteld. Op sommige dagen was ook de buurtwerker in verlof waardoor alleen ikzelf aanwezig was in de wijk. Later waren de wijkmanager en maatschappelijk assistent van Nieuw Dak opnieuw aan het werk, maar was de buurtwerker op vakantie. De aanwezige professionals waren dus steeds beperkt waardoor zij slechts op sommige momenten bewoners konden aanspreken en actie-momenten konden ondersteunen. Bovendien waren niet alleen beroepskrachten afwisselend in verlof, ook heel wat bewoners waren gedurende langere tijd op vakantie. Ook daardoor konden we sommige (afwezige) bewoners niet bereiken.

Positie in de wijk: relatie met bewoners

Het actie-onderzoek gaf voordelen om herhaaldelijk in contact te treden met een beperkte groep bewoners. Het actie-traject gaf mij als onderzoeker, ten eerste, een **duidelijke reden om regelmatig in de wijk te zijn**. In het retrospectieve onderzoek ontbrak dat waardoor ik zonder duidelijke reden voor bewoners moest 'rondhangen' in de wijk. Ik ervaarde dat aanwezig zijn voor een duidelijk project makkelijker aanvaard wordt door bewoners en minder argwaan opwekt dan 'rondhangen'.

Voor de actiefase van het onderzoek waren er veel workshops waar telkens dezelfde bewoners aanwezig waren. Dit gaf mij, ten tweede, de kans om hen veelvuldig te zien. In die herhaaldelijke contacten kon ik **langzaam aan meer vertrouwen winnen** bij bewoners. Daarnaast verkreeg ik veel informatie van bewoners net door hen vaak te zien en **telkens kort over het actietraject te praten**. Door gebeurtenissen in de dagen tussen de workshops, door de activiteiten van de dag of door nieuwe insteken was er ook telkens een nieuwe insteek om een gesprek over het actietraject aan te gaan. Dit werkte veel beter dan een meer gestructureerd gesprek dat ik op het einde van stap 3 probeerde.

Toch was het niet makkelijk om met een groot aantal bewoners in contact te treden. Met name met bewoners van de appartementen van Muggenberg geraakte ik niet in contact. Ik voelde bij heel wat bewoners een **wantrouwen** tegenover mij wanneer ik hen aanspraak of rondging in publieke ruimte rond de appartementsgebouwen van de Kopeikstraat en Muggenberg. Hoewel ik hiervoor geen bevestiging kreeg van bewoners, zie ik enkele mogelijke verklaringen voor dit wantrouwen.

Ten eerste waren de bewoners die in het actie-traject betrokken geraakten bewoners van de Kopeikstraat. Ik was dus vaak met hen aan het werken rond de appartementen of we zaten samen te babbelen op de banken. Met de wij-zij opdeling die leeft tussen bewoners (zie eerder), vraag ik me af of **bewoners van de Muggenberg niet als 'een van hen', als een van de Kopeikstraat zagen**.

Met sommige bewoners van de Kopeikstraat kon ik heel moeilijk praten doordat we **geen taal deelden**. Ik slaagde er daardoor ook niet in om alledaagse gesprekken met hen aan te gaan en langzaam vertrouwen te winnen, zoals dit bij sommige andere bewoners wel lukte.

In het reflectiegesprek over het actie-onderzoek, gaven de beroepskrachten nog een derde mogelijke verklaring voor dit wantrouwen. Zij weten dat Nieuw Dak en 'de stad' (Genk) bij heel wat bewoners geen goede reputatie hebben. De wijkmanager vertelt dat bewoners bepaalde verwachtingen hebben ten aanzien van Nieuw Dak of de stad die zij niet altijd kunnen of willen tegemoetkomen. Ook het verleden speelt nog door, namelijk het gevoel van bewoners dat er vroeger lange tijd niet is omgekeken naar Nieuw-Sledderlo en bestaande problemen niet werden aangepakt.

SG 1: Ze zijn niet positief over de stad en over Nieuw Dak he. Dat is ook een stuk omdat ze ook verwachten dat de stad en Nieuw Dak en andere partners heel veel voor hun doen en dat we dat op dit moment ook niet altijd in willen meegaan. Ik hoop wel dat dat aan het veranderen is. omdat er uiteindelijk toch heel veel veranderd in de wijk en heel veel geïnvesteerd heeft maar ... Ik vind mensen niet zo heel positief tegenover de stad en ik denk dat dat profiel [van onderzoeker] zou passen bij iemand die voor Nieuw Dak of bij de stad werkt.

Onderzoeker: dat beeld van stad en nieuw dak komt vanuit verwachtingen die niet worden ingelost?

SG 1: ik denk een stuk uit het verleden bij een aantal mensen.

(...)

Zoals nu de hele overlast aan GIGOS, daar zijn ook de verwachtingen naar politie... Ik heb ook verwachtingen naar politie maar heel onrealistisch. En mensen verwachten dat politie hier dag en nacht patrouilleert en dat diegenen die hier wat drugs bij hebben dat die worden opgepakt en vijf jaar in de cel gaan. Maar zo werkt het niet. Er worden controles gedaan, maar die jongens zijn op straat terug voor politie hier is. En dat is ook frustratie bij de politie. Maar mensen verwachten wel dat de stad dat kan oplossen door daar allemaal camera's en slagbomen te zetten.

ND 1: En Nieuw Dak moet die buiten gooien.

SG 1: Nieuw Dak moet die buiten zetten en dat gebeurt niet.

Tegelijkertijd merkt de wijkmanager op dat ik door bewoners mogelijk wordt **aanzien als iemand van Nieuw Dak of de stad**. Ik was duidelijk een buitenstaander, geen bewoner. Mijn profiel sluit wel aan bij dat van de medewerkers van Nieuw Dak of de stad. Dit sluit aan bij ervaringen in het retrospectieve onderzoek in de wijk. Toen ik met bewoners in gesprek ging en thema's aansneed die te maken hadden met de werking van Nieuw Dak of de stad, bijvoorbeeld het verhuistraject naar de nieuwbouw, kreeg ik vaak een wantrouwende blik en de vraag of ik misschien van Nieuw Dak was. Daarna stokte het gesprek vaak en sloten bewoners zich voor me af in het gesprek.

Bibliografie

Geanalyseerde documenten

Bureau Urbanisme (2009). *Projectdefinitie Nieuw-Sledderlo. Rapport masterplan Nieuw-Sledderlo in het kader van masterplan LO2020*. Geraadpleegd via

http://dubolimburg.be/pdf/LO2020_Genk/Masterplan_LO2020.pdf

Verslag overleg sociaal woonproject Kopeikstraat – 3 december 2015. (verkregen van wijkmanager)

Academische referenties

Agnew, J. (2011). Space and Place. In J. Agnew and D. Livingstone (eds.) *Handbook of Geographical Knowledge*. London: Sage, 2011.

De Haene, J. Spijkers, F., Schuermans, N., Steel, R., Loopmans, M., & Verschelden, G. (2014).

Protocol actie-onderzoek DieGem. Te raadplegen via

<http://www.solidariteitdiversiteit.be/uploads/docs/bib/methodologie.pdf>

Jans, M. (2014). *Solidariteit in Diversiteit*. Te raadplegen via

http://www.solidariteitdiversiteit.be/uploads/docs/bib/diegem_d411.pdf

Oosterlynck, S., Loopmans, M., Schuermans, N., Vandenabeele, J., & Zemni, S. (2014). *Putting flesh to the bone: Looking for solidarity in diversity, here and now [DieGem Working Paper]*. Te raadplegen via <http://www.solidariteitdiversiteit.be/uploads/docs/bib/integratiepaper.pdf>

Verstraete, J., Oosterlynck, S., & De Decker, P. (2016). *Rapport retrospectieve case study. Nieuw-Sledderlo (Genk)*. Te raadplegen via xxx

Overzicht betrokkenen actie-onderzoek

Rol	Achtergrond	Code
Maatschappelijk assistent Sledderlo (Nieuw Dak)	<p>In iedere wijk waar Nieuw Dak woningen verhuurt is een maatschappelijk assistent aangesteld die deel uitmaakt van de dienst wijk- en bewonerszaken.</p> <p>De maatschappelijk assistent focust voornamelijk op het ondersteunen van initiatieven van huurders rond het samen leven of het verbeteren van de leefkwaliteit, of ontwikkelt zelf dergelijke initiatieven. Daarnaast doet hij/zij aan individuele begeleiding van huurders. Daarvoor werkt hij/zij samen met andere diensten zoals het Centrum Algemeen Welzijnswerk.</p>	ND 1
Diensthofd wijk- en bewonerszaken (Nieuw Dak)	<p>De dienst wijk- en bewonerszaken begeleidt bewoners individueel in zijn/haar woon- en leefsituatie. Daarnaast ondersteunt ze bewonersgroepen op het vlak van samenleven, doet ze aan verhuisbegeleiding en staat ze in voor de controle en het onderhoud van gemeenschappelijke delen in appartementsgebouwen. Ze staat tot slot in voor het onthaal van nieuwe bewoners.</p> <p>De dienst bestaat uit maatschappelijk assistenten, wijkmeesters, een verhuisbegeleider en een administratief medewerker. Ze wordt gecoördineerd door het diensthofd.</p>	ND 2
Buurtwerker Sledderlo (Stebo vzw)	<p>De buurtwerker in Nieuw-Sledderlo focust op twee pijlers. Ten eerste begeleidt ze bewoners individueel bij vragen of problemen (b.v. administratieve problemen, in contact brengen met andere diensten). Een tweede focus is het organiseren van verbindingen tussen bewoners. Dit door activiteiten te organiseren waarin ontmoeting en 'op een aangename manier leren' centraal staan.</p> <p>De buurtwerker maakt deel uit van Stebo vzw. Deze organisatie is actief in Limburg en werkt binnen de domein buurtopbouwwerk, energie, ondernemen, werken en wonen.</p>	St
Wijkmanager Sledderlo (Stad Genk)	<p>De dienst wijkontwikkeling van de stad Genk zet zich in voor het samenleven en de leefbaarheid in alle stadsdelen. Voor ieder stadsdeel is één wijkmanager verantwoordelijk. Zij leggen verbindingen tussen verschillende beroepsorganisaties en verenigingen. Ze zijn ook een brugfiguur tussen de stad enerzijds en bewoners en professionele organisaties in de stadsdelen anderzijds. Ze geven informatie door in beide richtingen.</p> <p>De wijkmanager in Groot-Sledderlo speelt een belangrijke rol in het masterplan LO2020. Ze geeft informatie over het masterplan aan bewoners, organiseerde participatiemomenten, verzamelt vragen en klachten bij bewoners en brengt die over aan andere betrokken partijen binnen het masterplan.</p> <p>Samen met het buurtopbouwwerk en Nieuw Dak neemt de wijkmanager ook allerlei initiatieven in Nieuw-Sledderlo om bewoners samen te brengen en het samenleven te ondersteunen.</p>	SG 1

Buurtwerkplaatsleider (Stad Genk)	Lokale buurtwerkplaatsen zijn onderdeel van de stedelijke dienst Groenbeheer. Ze verzorgen extra onderhoud in diverse wijken (bijvoorbeeld met betrekking tot groen en afval; kleine herstellingen).	SG 2
Bewoner	Bewoner appartement Kopeikstraat Vrouw, Belgische herkomst	BW 1
Bewoner	Bewoner appartement Kopeikstraat Vrouw, Belgische herkomst	BW 2
Bewoner	Bewoner appartement Kopeikstraat Man, Marokkaanse herkomst	BW 3
Bewoner	Bewoner appartement Kopeikstraat Vrouw, Turkse herkomst	BW 4
Bewoner	Bewoner, appartement Kopeikstraat Vrouw, Belgische herkomst	BW 5
Bewoner	Bewoner, duplexwoning Kopeikstraat Man, Italiaanse herkomst	BW 6
Bewoner	Bewoner appartement Muggenberg Vrouw, Marokkaanse herkomst	BW 7
Bewoner	Bewoner appartement Muggenberg Meisje, Turkse herkomst	BW 8